

FUND OG FORSKNING

I DET KONGELIGE BIBLIOTEKS

SAMLINGER

Bind 47

2008

With summaries

KØBENHAVN 2008

UDGIVET AF DET KONGELIGE BIBLIOTEK

Om billedet på papiromslaget se s. 38.

Det kronede monogram på kartonomslaget er tegnet af
Erik Ellegaard Frederiksen efter et bind fra Frederik III's bibliotek

Om titelvignetten se s. 42.

© Forfatterne og Det Kongelige Bibliotek

Redaktion: John T. Lauridsen

Redaktionsråd:

Ivan Boserup, Grethe Jacobsen, Else Marie Kofod,
Erland Kolding Nielsen, Niels Krabbe,
Stig T. Rasmussen, Marie Vest

Fund og Forskning er et peer-reviewed tidsskrift.

Papir: Lessebo Design Smooth Ivory 115 gr.
Dette papir overholder de i ISO 9706:1994
fastsatte krav til langtidsholdbart papir.

Grafisk tilrettelæggelse: Jakob K. Meile
Tryk og indbinding: Rosendahls Fihl Jensen

ISSN 0060-9896
ISBN 978-87-7023-025-4

”DAMIT DIE DÄNEN SEHEN, DASS
WIR UNS DARUM KÜMMERN“

AHNENERBES FORBINDELSER TIL DANMARK 1935-1945

AF

LARS SCHREIBER PEDERSEN

Centralt placeret i den nazistiske mytologi var troen på den ariske eller germanske races overlegenhed. Fra sit kerneområde i Sydskandinavien og det nordlige Tyskland havde den germanske races sprog og kultur siden spredt sig rundt i Europa, hævdedes det. Troen på den kulturskabende germaners racemæssige overhøjhed, ønskede flere af det tyske naziregimes topfolk videnskabelig påvist. En af dem var SS-rigsføreren Heinrich Himmler, som i 1935 stod bag oprettelsen af et lærd selskab i Berlin med netop det formål. Selskabet skulle i sit knap ti år lange liv udvikle sig fra en beskeden sammenslutning af mere eller mindre videnskabelige dilettanter til en forskningsinstitution med mere end 40 afdelinger og medarbejdere på farten i hele det tyskbesatte Europa. Fra starten i 1935 havde selskabet spredte forbindelser til Danmark, men interessen for det lille naboland mod nord voksede i besættelsesårene, hvor organisationen forsøgte at gøre sit indtog i landet. Formålet var at overbevise danskerne, på lige fod med de andre germanere i Norge, Holland, og Flandern, om de nazistiske, storgermanske drømmes herlighed. Det blev ingen succes, og organisationens virke i Danmark har da heller ikke sat sig nævneværdige spor i den danske besættelsestidslitteratur. Formålet med denne artikel er at kaste lys på denne nazistiske fiasko – SS-organisationen Ahnenerbe og dens forbindelser til Danmark 1935-1945.

Ahnenerbe

Den 1. juli 1935 var SS-rigsfører Heinrich Himmler vært for en lille men festlig sammenkomst i SS-hovedkvarteret i Berlin. Anledningen var grundlæggelsen af et nyt lærd selskab: Studiengesellschaft für Geistesurgeschichte “Deutsches Ahnenerbe”. Bag dannelsen af selskabet stod udover Himmler først og fremmest den tysk-hollandske germanist og pseudovidenskabsmand Herman Wirth samt Himmlers

nære ven Reichsbauernführer Richard Walther Darré. Det nydannede selskabs væsentligste opgave var at understøtte Wirths "deutsch-völkische" studier. Wirth blev selskabets første præsident, men blev med Himmlers bestræbelser på at overtage kontrollen over det nye selskab – Himmler ønskede selskabet gjort til en forskningsinstitution under SS – hurtigt kørt ud på et sidespor. Wirth havde imidlertid en betydningsfuld støtte i Darré, hvis betragtninger blandt andet over den germanske bondes ret til jorden stemte godt overens med Wirths tanker.¹ Darrés indflydelse skyldtes ikke mindst, at det var den af ham ledede landbrugsorganisation, Reichsnährstand, der stod bag størstedelen af de i selskabets første leveår tilførte økonomiske midler. Ahnenerbe var desuden institutionelt tilknyttet det ligeledes af Darré ledede Rasse- und Siedlungshauptamt. Himmler kunne derfor vanskeligt skille sig af med Wirth og Darré, før Ahnenerbe var sikret økonomisk støtte fra en anden instans. En støtte, som det i 1936 lykkedes selskabets generalsekretær, Wolfram Sievers, at hente i det under Undervisningsministeriet hørende Deutsche Forschungsgemeinschaft.² Herefter løsrev Himmler selskabet fra Rasse- und Siedlungshauptamt og underlagde det det nyoprettede Hauptamt "Persönlicher Stab Reichsführer-SS", uden at selskabet dog blev fuldt integreret i SS-apparatet. Tilknytningen til Persönlicher Stab Reichsführer-SS varede indtil 1942, hvor Ahnenerbe blev et selvstændigt SS-kontor (Amt).

Herman Wirth, der i 1933 med sin oversættelse af det allerede i samtiden kendte falsum *Die Ura Linda Chronik* – ifølge Wirth en frisisk familiekrønike, der rakte tilbage til Atlantis' undergang i år 2193 f.Kr. – til tysk, havde mistet den sidste rest af sit videnskabelige renommé, blev hurtigt for stor en belastning for Himmler og Ahnenerbe. Han afløstes derfor i 1937 af universitetsprofessor Walther Wüst fra München som præsident for studieselskabet, der ved samme lejlighed ændrede navn til Forschungs- und Lehrgemeinschaft "Das Ahnenerbe". Selskabets generalsekretær, Wolfram Sievers, blev forfremmet til forretningsfører med ansvar for selskabets administrative opgaver. Tidspunktet var dog endnu ikke inde til at skille sig endeligt af med Ahnenerbes tidligere præsident og medstifter, der som kompensation blev tildelt den betydningsløse post som selskabets ærespræsident. I forbindelse med navneændringen fik Ahnenerbe den 11. marts 1937 en

¹ Michael H. Kater: *Das "Ahnenerbe" der SS 1935-1945: Ein Beitrag zur Kulturpolitik des Dritten Reiches*, München 2001 (1974), s. 42.

² Kater 2001, s. 37.

ny fundats, der – helt i Himmlers ånd – blandt andet bekendtgjorde, at Ahnenerbe nu havde til opgave at udforske den nordiske variant af indogermanerne geografisk, kulturelt og historisk samt at formidle resultaterne af denne forskning til det tyske folk i en levende og letforståelig form. Til dette arbejde benyttede Ahnenerbe en række af datidens videnskabelige discipliner: forhistorisk arkæologi, historie, etnologi, racelære, medicin, retslære og slægtskundskab. Som supplement til gruppen af “åndsvidenskaber” opbyggedes allerede fra 1936 en række naturvidenskabelige faggrupper.³

Med det ideologisk betingede brud mellem Himmler og Darré i efteråret 1938 var vejen banet for SS-rigsføreren til endelig at slippe af med Wirth, hvis arbejde Himmler dog fortsat støttede økonomisk.⁴ Støtten til videnskabelige dilettanter som Wirth var karakteristisk for SS-rigsføreren, der som flere af naziregimets topfolk havde et ambivalent forhold til universitetsuddannede. Himmler omgav sig således med en række fantaster, der i Ahnenerbe fik mulighed for at dyrke rigsførerens interesse for det okkulte samt Himmlers tro på mytologiske fantasifostre som Atlantis og den Hellige Gral.

Himmler så dog med velvilje på optagelsen af seriøse videnskabsmænd i Ahnenerbe, så længe de var villige til at gå på kompromis med den traditionelle opfattelse af videnskabelighed, når det var nødvendigt for at opfylde SS-rigsføreren krav. Forskerne skulle i al enkelthed skaffe beviser for Himmlers racemæssige forestillinger. Med baggrund i en naiv forestilling om sit eget og Ahnenerbes positive renommé i videnskabelige kredse forsøgte Himmler sågar selv at hverve en række prominente videnskabsfolk – heriblandt atomfysikeren Werner Heisenberg – dog uden større held.⁵ Enkelte velrenommerede

³ Anja Heuss: *Kunst- und Kulturgutraub: Eine vergleichende Studie zur Besatzungspolitik der Nationalsozialisten in Frankreich und der Sowjetunion*, Heidelberg 2000, s. 209.

⁴ Kater 2001, s. 63f.

⁵ Kater 2001, s. 19. Kater 2001 er hovedværket, men udover en kort præsentation af Ahnenerbes få tiltag i Danmark fra efteråret 1942 til foråret 1943, beskæftiger Kater sig stort set ikke med danske forhold. I de seneste to årtier har en række detailstudier og oversigtsværker suppleret Katers afhandling, blandt andet den canadiske historiker Heather Pringles *The Master Plan: Himmler's Scholars and the Holocaust* fra 2006, dog uden at beskæftige sig med Ahnenerbes forbindelser til Danmark. Den danske litteratur om Ahnenerbe er fortsat begrænset. Johan Hvidtfeldt introducerede organisationen for det danske publikum i artiklen: Heinrich Himmler og mindesmærkerne ved Danevirke, *Sønderjyske Årbøger* 1964, s. 467-476, hvor omdrejningspunktet er SS-rigsføreren redning af Danevirke fra ødelæggelse ved det tyske flyvevåbens planlagte udvidelser af flyvestation Jagel i 1939 og 1942. Emnet behandles også af

videnskabsmænd, såsom latinisten Paul Lehmann og runologen Wolfgang Krause blev tilknyttet Ahnenerbe, men generelt blev Himmlers forskningsinstitution gennem hele sin ti år lange levetid mødt med mistro i brede videnskabelige kredse i Tyskland.

Herman Wirth i Danmark

Allerede i sensommeren 1935 ledte Herman Wirth Ahnenerbes første ekspedition til udlandet. Målet var Bohuslen og Östergötland i Sverige, hvor Wirth ville lave gipsafstøbninger af områdets mange helleristninger fra bronzealderen. Helleristningerne var ikke blot figurative afbildninger, men repræsenterede, ifølge Wirth, den nordisk-germaniske races ældste skriftsprog.⁶ Et skriftsprog, der, ifølge Wirth, var opfundet for mere end 12.000 år siden af urgermanere fra det nordiske Atlantis.

På vejen hjem fra studierejsen til Sverige gjorde Herman Wirth et kort ophold i København, hvor han besigtigede Nationalmuseets samling af helleristningssten. Oprindeligt havde det været Wirths ønske at lave afstøbninger i Jylland og på Nationalmuseet i København på sin rejse hjem fra Bohuslen,⁷ men det blev kun til et besøg på Nationalmuseet. Tilbage i Berlin afgav han i oktober en bestilling på fotografier af syv med hjulkors udsmykkede sten fra Nationalmuseets samling. I brevet til lederen af Nationalmuseets 1. afdeling (Danmarks Oldtid), Johannes Brøndsted, fortalte Wolfram Sievers om resultaterne af Wirths rejse til Bohuslen og Östergötland. Cirka 150 afstøbninger med en samlet vægt på 15.000 kg. var det blevet til. Sievers foreslog Brøndsted, at Nationalmuseet udarbejdede afstøbninger af museets samling

Jørgen Köhl: Heinrich Himmler, Søren Telling og Danevirke, *Sønderjyske årbøger* 1999, s. 153-178, og kortfattet i Frederik Strands stærkt omdiskuterede *Førerens germanske arm – SS i Danmark*, 2006. En mere omfattende introduktion til Ahnenerbe findes i Dan H. Andersens *Nazimyter: Blodreligion og døds kult i Det Tredje Rige* fra 2007, ligesom Ahnenerbe har en fremtrædende plads i Allan A. Lunds *Hitlers håndlangere: Heinrich Himmler og den nazistiske raceideologi* fra 2001. Den hidtil mest udførlige undersøgelse af Ahnenerbes virke i Danmark er Lars Schreiber Pedersens: *Dansk arkæologi i hægkorsets skygge 1933-1945*, *Kuml* 2005, s. 145-186.

⁶ For en nærmere præsentation af Herman Wirth og hans tanker på dette område se f.eks. Luitgard Löw: *Herman Wirth and the History of Primeval Thought*. Jean-Pierre Legendre et al. (red.): *L'archéologie nazie en Europe de l'Ouest*, Gollion 2007, s. 367-378.

⁷ Bericht für den Herrn Reichsführer-SS Heinrich Himmler 25.8.1935. BDC G143, s. 1412. Bundesarchiv, Berlin-Lichterfelde (herefter BA).

af helleristningssten og sendte dem til Ahnenerbe i Berlin mod at Nationalmuseet fik et tilsvarende antal afstøbninger fra Wirths svenske samling.⁸ Nationalmuseet udarbejdede syv fotografier og sendte dem til Berlin, mens museet ikke svarede på Sievers' tilbud om at udveksle afstøbninger.⁹

I sensommeren og efteråret 1936 foretog Herman Wirth sin anden rejse til Skandinavien. Målet var denne gang de store helleristningsfelter i Mellemsverige og Norge, men Wirth og hans medarbejdere fik også lejlighed til at arbejde i Danmark. I dagene 7.-10. august opholdt ekspeditionen sig på Bornholm, hvor Wirth blandt andet foretog afstøbninger af helleristninger ved Lille Strandbygaard og Allinge og, natten mellem den 9. og 10. august, fotograferede den rigt udsmykkede døbefont i Aakirkeby kirke.¹⁰ Fra Bornholm rejste Wirth og hans følge over Sjælland til Helsingør, hvor de tog færgen til Helsingborg. På tilbagerejsen fra Norge og Sverige foretog Wirth afstøbninger af dele af en dysse ved Landerslev på Sjælland og runestenene i Læborg og Ravnkilde i Jylland. Udbyttet af Wirths ekspedition til Skandinavien i 1936 var 108 afstøbninger, hvoraf 16 var fra Danmark.¹¹ Om Wirth på sin rejse til Skandinavien i 1936 var forbi Nationalmuseet, er uvist, men arkæologerne i Ny Vestergade kendte uden tvivl til hans arbejde. Wirth ville næppe have givet sig i kast med at foretage afstøbninger i Danmark uden en accept fra Nationalmuseets side, og noget tyder på, at arkæologerne på museet ikke var helt uinteresserede i hans arbejde. I slutningen af 1948 henvendte Herman Wirth, der efter krigen var emigreret til Skåne, sig til Nationalmuseet. Wirth ønskede en bekræftelse fra Nationalmuseet på, at han i 1936 som privatperson havde fået tilladelse til at foretage afstøbninger af danske helleristninger. Afstøbningssamlingen var beslaglagt af de amerikanske militærmyndigheder i Berlin, men Wirth håbede, at han med Nationalmuseets hjælp kunne få samlingen frigivet og bragt til Sverige. Brevet til Nationalmuseets ledelse var, som det kunne forventes, fyldt med usandheder om Wirths stilling i Det Tredje Rige. Wirth sluttede sit brev med håbet om, at han snart ville kunne sende de afstøbninger,

⁸ Wolfram Sievers til Johannes Brøndsted 10.10.1935. J.nr. 757/35. Administrativt Arkiv, Nationalmuseet.

⁹ Johannes Brøndsted til Deutsches Ahnenerbe 23.10.1935. J.nr. 757/35. Administrativt Arkiv, Nationalmuseet.

¹⁰ Herman Wirth til Heinrich Himmler 4.9.1936. BDC G143, s. 1526. BA.

¹¹ Luitgard Löw: På oppdrag for Himmler: Herman Wirths ekspedisjoner til Skandinavias helleristninger. (Artikel i tryk)

han havde lovet Nationalmuseet i forbindelse med sin anden Skandinaviensrejse.¹² Therkel Mathiassen, der i 1941 havde afløst Johannes Brøndsted som leder af Nationalmuseets 1. afdeling, bekræftede efterfølgende, at Wirth i 1936 havde fået tilladelse til at foretage afstøbninger af forskellige helleristninger og selv havde betalt udgifterne dertil.¹³

De danske arkæologer var ikke ene om at fatte interesse for Wirths arbejde i Skandinavien. Lederen af Oldsaksamlingen i Oslo, Anton W. Brøgger, støttede i 1936 Wirths rejse med 500 norske kroner,¹⁴ mens den svenske rigsantikvar Sigurd Curman i september 1938 fik tilsendt Wirths beretning om rejsen i 1936.¹⁵ Wirths evner som videnskabsmand blev næppe vurderet højt i Skandinavien, men kopier fra hans afstøbningsarbejder kunne man godt bruge.

I 1938 ønskede Wirth at gennemføre en tredje rejse til Skandinavien. Planerne strandede, da Wirth ikke kunne fremskaffe de nødvendige økonomiske midler til ekspeditionen. Forholdet til Himmler og Ahnenerbe var anstrengt, og Wirth blev ved udgangen af 1938 tvunget ud af det selskab, han selv havde været med til at stifte tre år forinden. Himmler fortsatte dog med at understøtte Wirth økonomisk. I 1942 forsøgte Herman Wirth igen at stable en ekspedition til Skandinavien på benene. I et brev til Himmlers personlige referent, Rudolf Brandt, forsøgte den verdensfjerne Wirth at overbevise Brandt om rimeligheden i at foretage den omkostningfulde rejse under krigen. Wirth angav, at han ville besøge flere svenske forskere, men også ønskede at opsøge professor Vilhelm Grønbech og dr.phil. i arabisk religionshistorie, Ditlef Nielsen, i København.¹⁶ Wirth ønskede SS's støtte til rejsen for at opnå udrejsetilladelse fra Auswärtiges Amt. Sådan kom det ikke til at gå. Brandt sendte Wirths brev videre til Wolfram Sievers, der kun havde hovedrysten til overs for sin tidligere overordnede planer, og svarede Brandt: "Wir bekommen doch nicht einmal für so kriegswichtige Aufgaben wie die in der SS in den germanischen Ländern genügend Devisen. Sichtvermerke nach Schweden und Däne-

¹² Herman Wirth til Nationalmuseets styrelse 30.12.1948. J.nr. 801/48. Administrativt Arkiv, Nationalmuseet.

¹³ Therkel Mathiassens notat af 5.1.1949. J.nr. 801/48. Administrativt Arkiv, Nationalmuseet.

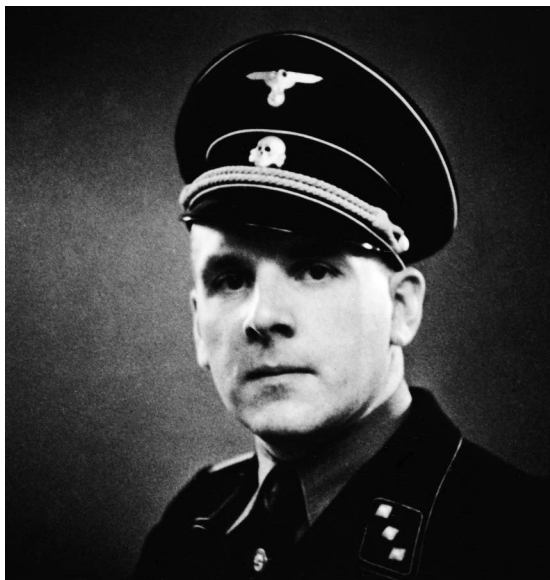
¹⁴ Wolfram Sievers til Herman Wirth 23.9.1936. BDC G143, s. 1418. BA.

¹⁵ Herman Wirths notat af 2.9.1938. BDC G143, s. 1540. BA.

¹⁶ Herman Wirth til Rudolf Brandt 1.9.1942. NS 21/46. BA.

Wolfram Sievers (1905-1948) fungerede 1937-1945 som forretningsfører for Ahnenerbes ca. 40 videnskabelige afdelinger. En fanatisk arbejdsiver, kombineret med et indgående kendskab til samtlige projekter og medarbejdere, gjorde Sievers til den mest magtfulde mand i Ahnenerbe. For sit medansvar for en række medicinske forsøg på kz-lejrfanger blev Sievers dømt til døden og henrettet i 1948.

Foto: Bundesarchiv, Berlin-Lichterfelde.

mark beegnen den grössten Schwierigkeiten.”¹⁷ At lade Wirth rejse til udlandet ville kun skabe problemer, var den generelle holdning i SS, hvorfor man for en sikkerheds skyld lod kriminalpolitiet i Wirths hjemby, Marburg, inddrage hans pas i januar 1943.¹⁸

Helt frem til krigens sidste måneder brugte den ellers travlt beskæftigede Sievers tid på at lægge afstand til Herman Wirth. Forud for Wirths 60 års fødselsdag 6. maj 1945 henvendte Sievers sig i februar 1945 til Deutscher Wochendienst og bad nyhedstjenesten om ikke at nævne Ahnenerbe i forbindelse med omtalen af Wirth.¹⁹ For Ahnenerbes forretningsfører, der sammen med størstedelen af den tilbageværende Ahnenerbestab tilbragte krigens sidste måneder i mere eller mindre isolation i den lille by Waischenfeld i Oberfranken, var det fortsat vigtigt at slå fast, at den videnskabelige dilettant Herman Wirth intet havde med forskningsinstitutionen Ahnenerbe at gøre.

¹⁷ Wolfram Sievers til Rudolf Brandt 8.9.1942. NS 21/46. BA.

¹⁸ Herman Wirth til Rudolf Brandt 4.1.1943. NS 21/46. BA.

¹⁹ Wolfram Sievers til Deutscher Wochendienst 12.2.1945. NS 21/46. BA.

Forbindelser til Danmark i årene inden krigen

Foruden Wirths stort anlagte ekspeditioner til Skandinavien, der kortvarigt bragte ham til Danmark, er det sparsomt med oplysninger om organisationens forbindelser til Danmark i årene inden krigen. Walther Wüst skulle i 1936 have deltaget i den IV. internationale lingvistkongres i København med et foredrag om betydningen af ordet "Odal". Wüst led imidlertid den ydmygelse, at kongrespræsidiets fjerne hans foredrag fra programmet, hvorfor Wüst efterfølgende meldte afbud, officielt på grund af sygdom i familien.²⁰

I Ahnenerbe holdt man sig løbende orienteret med, hvad konkurrenterne på det kulturelle og videnskabelige område foretog sig. Navnlig det i Lübeck hjemmehørende Nordische Gesellschaft havde Ahnenerbes interesse. Selskabet, der var stiftet i 1921 med det formål at fremme den nordiske tanke, var i 1934 blevet underlagt NSDAP's udenrigspolitiske afdeling og havde derefter til opgave at drive kulturpropaganda i Norden og propagandere for den nordiske tanke i Tyskland. Nordische Gesellschaft og Ahnenerbe opererede på det samme arbejdsområde, hvad der naturligvis måtte føre til rivalisering. Når danske videnskabsfolk, forfattere og politikere deltog i Nordische Gesellschafts arrangementer, blev avisernes referater nærlæst og ivrigt kommenteret i Ahnenerbes hovedkvarter i Berlin.

Holdt danske videnskabsmænd foredrag i Tyskland, havde Ahnenerbe ofte en repræsentant siddende blandt tilhørerne. Det var blandt andet tilfældet, da litteraten Haakon Stangerup den 28. maj 1937 holdt sit foredrag "Geistige Strömungen im heutigen Dänemark" på universitetet i Berlin. Stangerups foredrag om udviklingen af dansk litteratur, musik og billedkunst fra 1890 og frem faldt dog ikke i god jord hos Ahnenerbes udsendte: "Die Ausführungen von Dr. Haakon Stangerup standen zu Bestrebungen und Zielen des Ahnenerbes in keinem Zusammenhange."²¹ Det gjorde derimod religionshistorikeren Vilhelm Grønbech. Grønbechs bog "Vor Folkeæt i Oldtiden I-IV" (1909-1912) blev udgivet af kielerprofessoren Otto Höfler i Tyskland i 1937 under titlen "Kultur und Religion der Germanen" på Hanseatischen Verlagsanstalt i Hamborg. Walther Wüst var begejstret for bogen og ønskede, at en del af oplaget skulle indgå i Ahnenerbes egen skriftrække, da bogen ifølge Wüst "weltanschaulich ganz auf un-

²⁰ Wolfram Sievers til Karl Wolff 5.9.1936. NS 21/294. BA.

²¹ Notat af 29.5.1937. NS 21/294. BA.

sere Linie liegt”. Såvel forlaget som Otto Höfler var indforstået dermed.²² Höfler selv sendte personligt bogen til Himmler, der angiveligt modtog den med glæde.²³

Lurerne

Som Frits Clausens DNSAP nærede også Ahnenerbe interesse for de nordiske musikinstrumenter fra bronzealderen – lurerne.²⁴ På Himmlers opfordring foretog Ahnenerbe under ledelse af Fritz Bose fra universitetet i Berlin fra 1937 flere forsøg på at genskabe nøjagtige kopier af de nordiske lur. Forsøgene løb ind i en række vanskeligheder og blev indstillet ved krigsudbruddet i september 1939. Det var tanken, at forsøgene først skulle genoptages efter den ventede *Endsieg*, men allerede i 1940 iværksatte Ahnenerbe nye lurundersøgelser. Anledningen var to artikler bragt i Fædrelandet 25. maj og 15. juni 1939 om resultaterne af DNSAP's lurblæsningsforsøg, som Führer des I. SS-Regiment "Nordland" Rudolf Jacobsen i august havde tilsendt Himmler sammen med en beretning om sit ophold i Danmark i sommeren 1940.²⁵ Via Himmler havnede artiklerne på Wolfram Sievers' bord. Ahnenerbes forretningsfører tog herefter kontakt til Dr. Anton Quellmalz, leder af afdelingen for folkemusik ved Staatliche Institut für Deutsche Musikforschung i Berlin og fra efteråret 1940 tilknyttet Ahnenerbe, og bad ham vurdere artiklernes indhold. Størst interesse tillagde Quellmalz artiklen fra 25. maj forfattet af DNSAP's felttrompeter Poul Schwennesen. Artiklen stillede en række interessante spørgsmål, men besvarede dem ifølge Quellmalz ikke. Ingen af de to artikler indeholdt oplysninger om, hvorvidt DNSAP's lur var støbte eller sammensvejsede. De mange spørgsmål kunne kun besvares af en virkelig fagmand i samarbejde med andre specialister, hvorfor Quellmalz i januar 1941 anbefalede Sievers at tage kontakt til lederen af Staatliche Instrumentenmuseum, Hans-Heinz Dräger.²⁶ Efter at have modtaget Quellmalz' svar, henvendte Sievers sig imidlertid til Rudolf Jacobsen og bad ham foranledige, at Poul Schwennesen

²² Walther Wüst til Wolfram Sievers 17.5.1937. NS 21/167. BA. Jf. Lund 2001, s. 155.

²³ Wolfram Sievers til Joseph Otto Plassmann og Otto Huth september (uden dato) 1937. NS 21/430. BA.

²⁴ For en nærmere behandling af DNSAP's dyrkelse af luren og andre genstande fra den nordiske oldtid se John T. Lauridsen: *Dansk nazisme 1930-45 – og derefter*, 2002.

²⁵ Rudolf Jacobsen til Heinrich Himmler 17.8.1940. NS 21/227. BA.

²⁶ Anton Quellmalz til Wolfram Sievers 6.1.1941. NS 21/227. BA.

udarbejdede en redegørelse om fremstillingen af DNSAP's lurere og sendte den til Ahnenerbe i Berlin.²⁷

I februar 1941 blev Sievers mindet om, at Himmler på ingen måde havde glemt Ahnenerbes lurstøbningsforsøg, som SS-rigsføreren selv havde ladet iværksætte. Den 22. december 1940 havde DNSAP's fører Frits Clausen foræret SS-rigsføreren fire danske lurkopier samt et værk om lurernes historie,²⁸ og kort tid derefter modtog Himmler en kopi af en artikel af Poul Schwennesen om lurernes konstruktion og historie udsendt af DNSAP's Poesstjeneste fra den danske nazileder. Schwennesen var med tre andre lurblæsere fra DNSAP i Berlin for at overrække lurerne fra Frits Clausen til Himmler.²⁹ Himmler fandt artiklen så interessant, at han ønskede, at den skulle bringes i SS-organet *Das Schwarze Korps*.³⁰ Gennem sin personlige referent, Rudolf Brandt, spurgte Himmler til resultaterne af Ahnenerbes lurstøbningsforsøg. Sievers meddelte Himmler, at de hidtil udførte forsøg havde været resultatløse. Ansvaret herfor placerede Sievers ene og alene på Fritz Bose, som ifølge forretningsføreren ikke magtede opgaven. Sievers ønskede derfor, at Bose officielt blev frataget arbejdet, og at alle forbindelser mellem Bose og Ahnenerbe blev afbrudt. Sievers havde allerede ledt efter erstatninger og fundet dem i Anton Quellmalz eller Hans-Heinz Dräger.³¹ Sievers var ikke begejstret for Himmlers planer om at bringe Schwennesens artikel i *Das Schwarze Korps*. I et brev til bladets redaktion fortalte Sievers om Ahnenerbes lurstøbningsforsøg, og han bad redaktionen om ikke at offentliggøre nogle af Schwennesens artikler anførte kemiske analyser. Som begrundelse angav Sievers: "Es würde sicher nicht im Sinne des Reichsführers-SS sein, wenn andere Stellen auf Grund dieser näheren Angaben sich um die Nachbildung der Luren bemühten."³² Det var først og fremmest Ahnenerbes særinteresser, og ikke SS-rigsføreren, som Sievers havde i tankerne og forsøgte at beskytte her.

Ahnenerbe havde ikke monopol på studierne af lurere inden for SS, selv om organisationen gerne så det sådan. De fire lurere fra Frits

²⁷ Wolfram Sievers til Rudolf Jacobsen 30.1.1941. NS 21/227. BA. Et brev med samme ordlyd dateret 22.11.1940 foreligger, men er ikke afsendt.

²⁸ Lauridsen 2002, s. 67.

²⁹ Lauridsen 2002, s. 540.

³⁰ Rudolf Brandt til redaktionen af *Das Schwarze Korps* 21.2.1941. NS 21/227. BA.

³¹ Wolfram Sievers til Heinrich Himmler 13.3.1941. NS 21/227. BA.

³² Wolfram Sievers til redaktionen af *Das Schwarze Korps* (uden dato) ca. 13.3.-20.3. 1941. NS 21/227. BA.

Clausen overdrog Himmler til major Wilhelm Schierhorn fra Schutzpolizei, som i foråret 1941 fik til opgave at rejse til Danmark for at studere såvel ægte lurer som kopier i København. Den 26. marts rejste Schierhorn til København, hvor han to dage senere indledte sine studier med et besøg på København Rådhus. I selskab med politiinspektør Povel Brondt, der af vicepolitichef Arthur Dahl var stillet til rådighed, overhørte Schierhorn en mindre koncert med to lurblæsere. Den 29. marts besøgte han Nationalmuseet, hvor museumsinspektør H.C. Broholm fremviste brudstykker af originale lurer på sit kontor (bl.a. luren fra Lommelev), hvorefter Schierhorn blev vist rundt i udstillingen. Hele lurer kunne Schierhorn ikke komme til at se, da de af sikkerhedsmæssige hensyn var gemt væk i Nationalmuseets kældre. Til trods herfor var Schierhorn yderst tilfreds med besøget. Det var han også, da han to dage senere besøgte DNSAP, hvor fire lurblæsere, herunder Poul Schwennesen, spillede på lurer. Fremstillingen med fire lurer var det bedste Schierhorn havde hørt hidtil, og han var angiveligt ikke ene om at være tilfreds med arrangementet: "Der Parteiführer Dr. Clausen ist auf diese Technik verschieden gestimmter Luren (2 in C, 2 in ES) besonders stolz, da sie bisher in Kopenhagen nicht geübt worden ist", skrev Schierhorn i sin beretning om rejsen til Danmark.³³

Schierhorns beretning nåede også til Ahnenerbes kontor i Dahlem, hvor den må være ventet med spænding. Beretningen gav ikke noget svar på det væsentlige spørgsmål, hvordan de danske lurkopier var fremstillet. Ahnenerbe forhørte sig derfor om sagen hos Rudolf Jacobsen og bad ham atter foranledige, at Schwennesen udarbejdede en beretning om fremstillingen af de danske lurkopier.³⁴ Rudolf Jacobsen svarede, at han ikke mente, at Schwennesen var i stand til at udarbejde en tilfredsstillende beretning, hvorfor han i stedet foreslog Sievers at invitere Schwennesen og en dansk lurstøber til Berlin.³⁵ Så vidt kom det aldrig. Under et ophold i København i dagene 17.-21. april havde Sievers en samtale med Schwennesen og en af hans assistenter, der berettede "dass es sich bei den Luren, die für die DNSAP

³³ Wilhelm Schierhorns beretning "Das Studium der Lurenmusik anlässlich der Reise nach Kopenhagen vom 26. März bis zum 2. April 1941" af 8.4.1941. NS 21/227. BA.

³⁴ Wolf-Dietrich Wolff til Rudolf Jacobsen 15.4.1941. NS 21/227. BA.

³⁵ Rudolf Jacobsen til Wolfram Sievers 23.4.1941. NS 21/227. BA.

nachgebildet wurden, nicht um einen Nachguss handelt, ja es handelt sich nicht einmal um gezogene Luren, sondern die Luren wurden aus Messingblech, aus dem auch die gewöhnlichen Blechinstrumente hergestellt werden, angefertigt, also zusammengelötet.”³⁶ Med de nye oplysninger forsvandt Sievers’ og Ahnenerbes interesse for DNSAP’s lur, der ikke, som ellers håbet i Berlin, havde vist sig at være nøjagtige kopier af de originale lur.

At Ahnenerbes lurprojekt fortsat i november 1942 ikke var gået i glemmebogen, vidner et notat fra Sievers’ hånd om. Under en rejse til Prag havde Ahnenerbes forretningsfører mødt professor Julius Schneider fra München, der var interesseret i spørgsmålet om lurernes fremstilling. Så snart det blev muligt at skaffe tilstrækkelig med metal, skulle Schneider kontaktes og forsøgene genoptages.³⁷ Krigens gang forhindrede dog Ahnenerbe i at genoptage lurstøbningsforsøgene.

Besættelsen 9. april 1940

Med den danske regerings nedlæggelse af våbnene den 9. april fulgte en fortsat tysk anerkendelse af Danmark som suveræn stat. Forbindelsen til den danske regering blev fra tysk side varetaget gennem Auswärtiges Amt i Berlin og det tyske gesandtskab i København. Danmark var det eneste besatte land under von Ribbentrops domæne, og det blev derfor fra besættelsens start et fast element i Auswärtiges Amts politik at forhindre andre politiske organer i det nazistiske polykрати i at vinde indflydelse i Danmark.

Ahnenerbe var, som organisationen havde været det i forbindelse med det tyske felttog mod Polen i efteråret 1939, parat til at gøre sit indtog på den kulturpolitiske scene i det besatte Danmark. Allerede den 9. april henvendte den til Ahnenerbe tilknyttede arkæolog Herbert Jankuhn sig til Wolfram Sievers med opfordring om hurtigst muligt at sende en Ahnenerbemedarbejder til Danmark for at værne de danske fortidsminder mod besættelsestroppersnes ødelæggelser. Jankuhn gentog opfordringen i et brev den 14. april, hvori han mere uddybende redegjorde for sine tanker. Jankuhn forestillede sig blandt andet, at Ahnenerbemedarbejderen i forbindelse med ødelæggelser og udgravninger skulle fungere som bindeled mellem den tyske vær-

³⁶ Wolfram Sievers’ notat af 29.4.1941. NS 21/227. BA.

³⁷ Wolfram Sievers’ notat af 23.11.1942. NS 21/974. BA.

nemagt og de relevante danske myndigheder, og at opholdet kun skulle vare seks uger. Selv blev Jankuhn i slutningen af april sendt til Oslo som Ahnenerbes repræsentant i Norge.³⁸ At hans tanker vandt gehør hos Sievers i Berlin kom til udtryk i forbindelse med den til Ahnenerbe tilknyttede arkæolog Karl Kerstens udsendelse til Danmark i midten af maj 1940. Formålet med Kerstens rejse var dels at få udarbejdet en forordning fra Oberkommando der Wehrmacht til de tyske enheder om beskyttelse af de danske fortidsminder, dels at tage kontakt til de relevante myndigheder og museumsfolk, "damit die Dänen sehen, dass wir uns darum kümmern", som det hed i oversigten over Kerstens arbejdsopgaver.³⁹ Bag disse ord gemte der sig en forhåbning fra Ahnenerbes side om, at Kerstens virke i Danmark ville blive positivt modtaget i såvel danske som tyske kredse og sikre organisationen indflydelse på den kommende tyske kulturpolitik i Danmark. Så skulle det ikke komme til at gå, selv om Kersten havde en vis portion held med sit forehavende.

Kersten foretog yderligere en rejse til Danmark i efteråret 1940, men meget mere blev det ikke til for den ambitiøse SS-organisation i Danmark i det første besættelsesår. Som konkurrenten Nordische Gesellschaft var Ahnenerbes store problem, at organisationen ikke havde nogen magtfuld instans i ryggen, der kunne yde von Ribbentrops udenrigsministerium kvalificeret modstand i Danmark. Bag Ahnenerbe stod Himmlers SS, men SS var, som for længst påvist af blandt andre Henning Poulsen og Hans Kirchhoff, ikke nogen betydelig magtfaktor i Danmark før 29. august 1943.⁴⁰ Hertil kom, at SS-rigsføreren frem til 1942 var uden beføjelser på det kulturelle område i de besatte vest-europæiske lande. I Danmark måtte Ahnenerbe i de første besættelsesår stille sig tilfreds med de få muligheder for at gøre opmærksom på sig selv, der bød sig. En sådan mulighed opstod i begyndelsen af 1941.

³⁸ Olav Sverre Johansen: Anmerkungen zur archäologischen Tätigkeit in Norwegen in den Jahren 1940-45. Achim Leube og Morten Hegewisch (red.): *Prähistorie und Nationalsozialismus. Die mittel- und osteuropäische Ur- und Frühgeschichtsforschung in den Jahren 1933-1945*, Heidelberg 2002, s. 619f.

³⁹ Oversigt over Karl Kerstens arbejdsopgaver i Danmark 1940 (uden dato). NS 21/86. BA.

⁴⁰ Henning Poulsen: *Besættelsesmagten og de danske nazister*, 1970. Hans Kirchhoff: *Augustoprøret*, 1979.

Karl Kersten sammen med rigsantikvar P.V. Glob 1968. Kerstens forbindelse til Nationalmuseet i København blev genoptaget i begyndelsen af 1946. I 1958 indledtes et samarbejde mellem Nationalmuseet og museet i Slesvig om udgivelsen af storværket "Die Funde der älteren Bronzezeit in Dänemark, Schleswig-Holstein und Niedersachsen", hvoraf første bind udkom i 1973. For sin arkæologiske indsats i Danmark blev Kersten hædret med Dannebrogssordenen i 1957 og Jysk Arkæologisk Selskabs Worsaaemedaille i 1985. Foto: Archäologisches Landesmuseum, Slesvig.

Udstillingen i Forum

Gennem referenten for skandinaviske anliggender i Sicherheitsdienst i Berlin, Eberhard von Löw, henvendte Hans Wäsche sig i begyndelsen af januar 1941 til Wolfram Sievers og Ahnenerbe. Wäsche, som på dette tidspunkt fungerede som forbindelsesled mellem det nazistiske lærerforbund, NS-Lehrerbund, og Nordische Gesellschaft, havde to formål med sin henvendelse. Wäsche ønskede dels at vide, om Ahnenerbe ville være interesseret i at deltage i et nyoprettet arbejdsfællesskab, "Arbeitsgemeinschaft für Skandinavienkunde" (Argeska), og dels om Ahnenerbe ville bidrage til en storstilet tysk propogandaudstilling, "Forschen, Wissen und Gestalten", der efter planen skulle fremvises i de skandinaviske hovedstæder i foråret 1941.⁴¹ Sievers var naturligvis umiddelbart interesseret i begge dele. Den 10. januar blev Ahnenerbe officielt inviteret til at deltage i udstillingen af Deutsche Zentralinstitut für Erziehung und Unterricht, der, sammen med Nordische Gesellschaft, på det tyske udenrigsministeriums vegne, var arrangør af udstillingen. 17. januar afholdt Deutsche Zentralinstitut für Erziehung und Unterricht en sammenkomst for bidragsyderne til

⁴¹ Hans Wäsche til Wolfram Sievers 7.1.1941. NS 21/295. BA.

udstillingen. Her blev det klart, at arrangørerne ønskede, at Ahnenerbe i fællesskab med rivalerne fra det under Amt Rosenberg hørende Reichsbund für Deutsche Vorgeschichte (RfDV) skulle stå for udarbejdelsen af den del af udstillingen, der skulle præsentere de seneste landvindinger inden for udforskningen af den tyske forhistorie. Tanken om et samarbejde behagede hverken Ahnenerbe eller RfDV, og uoverensstemmelserne mellem de to konkurrerende organisationer, der i årevis havde kæmpet om kontrollen over den tyske forhistorie, brød hurtigt ud i lys lue. RfDV ønskede at lave en traditionel udstilling med en række af RfDV udarbejdede modeller af kendte skandinaviske oldtidsfund som Nydambåden, Dejbjergvognen og Osebergskibet i centrum. I Ahnenerbe havde man kun hovedrysten til overs for konkurrentens udstillingsplaner. Herbert Jankuhn fandt det direkte skadeligt at vise modeller af genstande, som skandinaverne kendte i forvejen: "Damit werden wir in Skandinavien ganz gewiss keinen Eindruck machen, sondern nur den ja heute grössenteils bestehenden Eindruck, dass Deutschland selbst nichts hat, und infolgedessen auf die nordischen Nachbarstaaten übergreifen muss, um irgend welche sehenswerten Gegenstände zu bekommen, bestärken. Das ganze wird, so wie ich die skandinavische Einstellung kenne, sofort in politische Münze umgesetzt werden. Man wird gleich sagen "da sieht man ja wieder auf einem ganz neutralen Gebiet wie dem der Wissenschaft, dass die Deutschen nur hier nach dem Norden kommen, um uns auszuplündern". Man muss die Mentalität der Skandinavier etwas näher kennen, um die Auswirkungen solcher Dinge richtig zu beurteilen."⁴² Jankuhns kritik af RfDV's udstillingsplaner videregav Sievers i et brev til Deutsche Zentralinstitut für Erziehung und Unterricht, hvori Sievers slog fast, at det først og fremmest gjaldt om at vise de nyeste metodiske landvindinger inden for den tyske forhistoriske arkæologi frem for skandinaverne.⁴³ Og her havde Ahnenerbe virkelig noget at vise frem. I årene 1930-1939 havde Herbert Jankuhn været ansvarlig for udgravningen af vikingebyen Hedeby ved Slesvig, og fra Hedeby og det nærliggende Danevirke var Ahnenerbe i besiddelse af en række epokegørende luftfotografier. Fotografierne havde allerede vakt megen opmærksomhed på den af Ahnenerbe arrangerede og stort anlagte arkæologiske "Jahrestagung" i Kiel i 1939, der samlede næsten

⁴² Herbert Jankuhn til Wolfram Sievers 28.1.1941. NS 21/295. BA.

⁴³ Wolfram Sievers til Deutsche Zentralinstitut für Erziehung und Unterricht 1.2.1941. NS 21/295. BA.

450 deltagere fra ind- og udland. Nu skulle de altså indgå i vandredstillingen i Skandinavien, hvis formål Sievers nøgternt beskrev for Ahnenerbe-kollegaen Karl Kersten: "Es sollen bei dieser Ausstellung insbesondere wissenschaftliche Leistungen gezeigt werden, die geeignet sind, die skandinavischen Forscher über die Leistungen deutscher Forschung aufzuklären und sie für unsere Arbeit zu gewinnen."⁴⁴

Ahnenerbes forslag om at gøre luftfotografierne fra Hedeby og Danevirke til omdrejningspunktet i Forumudstillingens forhistoriske afdeling stødte naturligvis på modstand fra RfDV's leder Hans Reinerth, men vandt gehør hos de udstillingsansvarlige. Jankuhn og Kersten stod for klargørelsen af fotografier og tekstplancher til udstillingen, og det voldte dem en del vanskeligheder, da den tildelte plads på udstillingen i Forum var for begrænset. Væsentlige billeder og tekstafsnit måtte til Kerstens irritation udgå.⁴⁵ Kersten og de andre Ahnenerbemedarbejderes bekymringer skulle vise sig at være ubegrundede. Luftfotografierne fik den ønskede opmærksomhed. Flere danske aviser fremhævede billederne af Danevirke og Hedeby i deres rapportager fra udstillingen. "Alene for deres Skyld skal man gaa ind i Forum en af de kommende Dage", skrev *Nationaltidendes* rapporter Børge Outze.⁴⁶ I *Politiken* blev billederne ligeledes positivt omtalt. Avisens omtale af Forumudstillingen sluttede dog med en advarsel til læserne: "man gør klogt i at regne med, at det ikke er nogen Forlystelses-Udstilling, men en Præsentation af tysk Væsen og tysk Teknik, der har de alvorligste Hensigter."⁴⁷ I Berlin noterede man med tilfredshed succesen fra København. At Ahnenerbes bidrag ret beset blot var et blandt mange til udstillingen, slog ikke skår i glæden. Mange succesoplevelser fra de nordiske lande havde det første krigsår ikke budt organisationen.

Anderledes gik det med Ahnenerbes deltagelse i Argeska. I begyndelsen viste Sievers stor interesse for projektet. 18. januar 1941 mødtes han med Wäsche, der uddybede sine tanker om det forestående samarbejde med Ahnenerbe. Wäsche forklarede, at *Arbeitsgemeinschaft für Skandinavienkunde* havde eksisteret i et par måneder, og at man fra såvel *Reichssicherheitshauptamts*, hvor Wäsche arbejdede

⁴⁴ Wolfram Sievers til Karl Kersten 27.1.1941. NS 21/295. BA.

⁴⁵ Karl Kerstens notat af 27.2.1941. NS 21/295. BA.

⁴⁶ *Nationaltidende* 18.4.1941.

⁴⁷ *Politiken* 18.4.1941. Ifølge den tyske rigsbefuldmægtigede, Cecil von Renthe-Fink, tiltrak Forumudstillingen 19.300 besøgende, hvilket han betragtede som en succes, da man fra Gesandtskabets side blot havde regnet med 15.000 besøgende. Cecil von Renthe-Fink til *Auswärtiges Amt* 6.5.1941. RA 860: *Auswärtiges Amt*, pk. 292.

som meddeler for sikkerhedstjenesten (SD), som Nordische Gesellschafts side ønskede, at Ahnenerbe ville samarbejde med Argeska. Et seminar, hvor Argeskas program skulle udarbejdes, var planlagt til afholdelse i slutningen af februar. En skriftrække, "Nordische Forschungen", skulle også se dagens lys. Hertil så Wäsche gerne, at kielerarkæologen Herbert Jankuhn bidrog med en bog, hvilket Sievers bifaldt. Under mødet gav Sievers Ahnenerbes vurdering af den nordiske forskning, og han løftede lidt af sløret for Ahnenerbes egne arbejdsplaner for Skandinavien. Til disse hørte et samarbejde med professoren i kunsthistorie ved universitetet i Bonn, Alfred Stange, om udarbejdelsen af en opgørelse over tyske kunst- og kulturminde i Skandinavien. Under samtalen slog Wäsche fast, at Ahnenerbes deltagelse i Forumudstillingen var nødvendig "weil gerade auf dem Gebiet der Vorgeschichte der Reichsbund für Deutsche Vorgeschichte, bezw. Professor Reinerth, in Skandinavien kein besonderes Ansehen genieße. Man sei deshalb in vorsichtiger Weise bemüht, diese Stellen bezw. Personen nicht vorzuseigen, weil gerade die Skandinavier jetzt besonders misstrauisch seinen und man ihnen nur mit einwandfreien wissenschaftlichen Leistungen kommen könne."⁴⁸ Wäsches vurdering af Reinerth og RfdV glædede uden tvivl Sievers, som 4. februar meddelte Nordische Gesellschaft, at Ahnenerbe var villig til at indgå i et samarbejde med Argeska.⁴⁹ Det kneb dog med at finde tid til at afholde det planlagte seminar i februar, hvorfor seminaret blev udskudt til dagene 19.-20. april, hvor alle involverede parter ville være i København i anledning af åbningen af udstillingen i Forum.⁵⁰

Sievers i København

Med hjælp fra Wolfram Sievers' dagbog er det muligt at få et indblik i forretningsførerens program i Danmark. Sievers ankom til København den 17. april og havde samme aften en samtale med Herbert Jankuhn og Hans Wäsche om udstillingen i Forum. Den efterfølgende formiddag var Sievers til stede ved åbningen af udstillingen klokken 10, mens middagen og eftermiddagen blev tilbragt i selskab med Herbert Jankuhn. Samtaleemnerne var blandt andet muligheden for et udvidet

⁴⁸ Wolfram Sievers' notat af 4.2.1941. DS G138, s. 1140f. BA.

⁴⁹ Wolfram Sievers til Nordische Gesellschafts Reichskontor 4.2.1941. DS G138, s. 1138. BA.

⁵⁰ Hans Wäsche til Wolfram Sievers 25.2.1941. NS 21/295. BA.

tysk-skandinavisk samarbejde om udforskningen af forhistorien og Ahnenerbes muligheder for at sætte sig på den betydningsfulde baltiske arkæologikongres. Om aftenen deltog Sievers i en "Bierabend" hos den tyske rigsbefuldsmægtigede i Danmark, Cecil von Renthe-Fink, hvor han blandt andet talte om muligheden for at påbegynde genealogiske studier i Norge med ministerialråd Huhnhäuser. Den følgende dag blev indledt med et besøg hos den kommitterede for spørgsmål vedrørende den indre forvaltning, Paul Kanstein, Renthe-Fink og SD-lederen Hans Pahl, før Sievers klokken 11 indfandt sig i Nordische Gesellschafts hus i Kristianiagade, hvor han holdt et foredrag om Ahnenerbes arbejdsopgaver og muligheder for at indgå i et samarbejde med Argeska. Blandt tilhørerne til foredraget var Dr. Zimmermann og Heinrich Jessen fra Nordische Gesellschaft, Dr. Standacher fra SD, Hans Wäsche, professor Fischer og Dr. Fahr fra universitetet i Marburg, professor Bauer fra universitetet i Kiel, som repræsenterede Dr. Ritterbusch, Herbert Jankuhn, Victor Waschnitius og Proller fra NS-Lehrerbund. Eftermiddagen blev sat af til lederen af Deutsche Zentralinstitut für Erziehung und Unterricht Rudolf Benzes foredrag "Unterricht und Erziehung in Deutschland". Den 20. april kørte Sievers til Frederiksborg Slot for at se en udstillet kopi af Bayeux-tapetet. Interessen for den udstillede kopi skyldtes uden tvivl, at Herbert Jankuhn stod overfor at skulle sendes til Frankrig for at undersøge det originale tapet i Bayeux. En opgave, Ahnenerbe var blevet overdraget af Himmler. På turen til Nordsjælland blev der også tid til at besigtige et fortidsminde ved Slangerup og Kronborg, inden Sievers vendte tilbage til København, hvor han om eftermiddagen besøgte Nationalmuseet. Den efterfølgende formiddag talte Sievers med Hans Wäsche, der, uden tvivl til Sievers' tilfredsstillelse, erkendte, at arbejdet i Argeska ikke kunne gennemføres med Nordische Gesellschaft. Om eftermiddagen var Sievers atter i Kristianiagade, hvor han overværede en række foredrag, blandt andet Waschnitius' om aktuelle tyske problemer i det skandinaviske område. Sievers' sidste aften i København bød på den tidligere omtalte samtale med DNSAP's felttrompeter Poul Schwennesen om de danske lurer og en sidste samtale med Hans Wäsche og de to tyske universitetsprofessorer Bauer og Fischer.⁵¹

Tilbage i Berlin måtte Sievers konstatere, at samarbejdet med Argeska ikke blev til noget. Dertil var uoverensstemmelserne med Nordi-

⁵¹ Wolfram Sievers' dagbog 17.-21.4.1941. NS 21/127. BA.

sche Gesellschaft for store, som Sievers i maj skrev til Ahnenerbemedarbejderen Hans Schneider i Haag: "Wir haben aber in Kopenhagen eingesehen, dass eine solche Arbeitsgemeinschaft mit der Nord. Gesellschaft zusammen nicht zu machen ist. Pg. Wäsche interessiert sich nun sehr für die praktischen Arbeitsergebnisse, die bereits in Holland erreicht sind."⁵² I Holland havde SS i dække af organisationen Volksche Werkgemeinschaft siden oktober 1940 blandt andet udsendt tidsskriftet *Hamer*, der havde til formål at vinde den hollandske intelligentsia for SS's storgermanske drømme. Sievers bad Schneider sende et eksemplar af *Hamer* til Sievers, der ville vidersende det til Wäsche.

Da Sievers i midten af juni sendte Himmler en beretning om Ahnenerbes deltagelse i udstillingen i København, påpegede han ligeledes uoverensstemmelserne med Nordische Gesellschafts repræsentanter ved mødet i København: "In Zusammenhang mit dieser Ausstellung sollte eine Arbeitsgemeinschaft für Skandinavienkunde begründet werden. Im Rahmen der deswegen geführten Besprechungen hat der Unterzeichnete einen Vortrag über das "Ahnenerbe" gehalten und die Möglichkeiten angedeutet, die für eine Zusammenarbeit des "Ahnenerbes" mit der Arbeitsgemeinschaft für Skandinavienkunde vorliegen. Ein Ergebnis brachten die Besprechungen nicht, weil die meisten der Beteiligten darin übereinstimmten, dass eine solche Arbeitsgemeinschaft, die vornehmlich wissenschaftliche Aufgaben hat, sich durch die Nordische Gesellschaft oder in Verbindung mit ihr nicht fruchtbar gestalten lässt. Die in Kopenhagen vertretenen leitenden Herren der Nordischen Gesellschaft legten aber entscheidenden Wert auf ihren Führungsanspruch."⁵³

Samarbejdet mellem Ahnenerbe og Argeska blev aldrig til noget. Argeskas udvikling i tiden umiddelbart efter mødet i april i København er endnu ikke belyst, men Argeska udviklede sig senere under Hans Wäschers ledelse til et rent efterretningsorgan. Til Argeskas største succeser hørte optrevlingen af den illegale bladorganisation *De Frie Danske* i efteråret 1942, hvor omkring 30 blev anholdt.⁵⁴

⁵² Wolfram Sievers til Hans Schneider 23.5.1941. NS 21/295. BA.

⁵³ Wolfram Sievers til Heinrich Himmler 13.6.1941. NS 21/295. BA.

⁵⁴ Henrik Lundtofte: *Gestapo!*, 2003, s. 24, 31.

Germanische Leitstelle

Havde Wolfram Sievers håbet, at Ahnenerbes deltagelse i Forumudstillingen ville åbne flere døre på klem for Ahnenerbe i Danmark, blev han slemt skuffet. Karl Kersten foretog en ny arkæologisk besigtigelsesrejse i sommeren 1941, men flere Ahnenerbe-aktiviteter blev det ikke til i Danmark det år.

På det kulturpolitiske og videnskabelige område var Ahnenerbe oppe imod langt stærkere kræfter, hvorfor det ikke kan undre, at organisationen havde mere end svært ved at gøre sig gældende i Danmark. Det tyske udenrigsministerium, Auswärtiges Amt, kontrollerede den tyske kulturpolitik i Danmark, navnlig gennem det i København i maj 1941 åbnede Deutsche Wissenschaftliche Institut (DWI).⁵⁵ Hertil kom den på officiel dansk foranledning i juli 1940 oprettede Dansk-Tysk Forening, men også de to mindre tyske organisationer, det af det tyske propagandaministerium finansierede Nordische Verbindungsstelle og det Alfred Rosenberg kontrollerede Nordische Gesellschaft var langt bedre funderede i Danmark, end Ahnenerbe nogensinde blev det. Niels-Henrik Nordlien har vist, hvordan Nordische Gesellschaft i den indbyrdes magtkamp gang på gang kom til kort over for DWI, Dansk Tysk Forening og Nordische Verbindungsstelle, men organisationen var trods alt etableret i Danmark, fra september 1940 med egne lokaler i villaen i Kristianiagade.⁵⁶ Det var og blev Ahnenerbe aldrig.

På samme tid som Deutsche Wissenschaftliche Institut stod for at skulle åbne sine døre i København oprettedes i Berlin en institution, der med tiden dog skulle muliggøre en reel Ahnenerbeindsats i Danmark. Fra 1. september 1940 var Waffen-SS repræsenteret med et hvervekontor i Danmark. Hvervningen, der sorterede under SS-Hauptamt, var såvel et militært som et politisk anliggende. Lederen af SS-Hauptamt, Gruppenführer Gottlob Berger, delte Himmlers og Hitlers forestillinger om, at de frivillige skulle udgøre stammen i det kommende storgermanske rige. En ideologisk skoling af de frivillige var nødvendig og til det formål oprettedes i maj 1941 Germani-

⁵⁵ For en nærmere gennemgang af DWI's virke i Danmark se Manfred Jakubowski-Tiessen: Kulturpolitik im besetzten Land. Das Deutsche Wissenschaftliche Institut in Kopenhagen 1941 bis 1945. *Zeitschrift für Geschichtswissenschaft*, 2, 1994, s. 129-138 og Frank-Rutger Hausmann: "Auch im Krieg schweigen die Musen nicht". *Die Deutschen Wissenschaftlichen Institute im Zweiten Weltkrieg*, Göttingen 2001, s. 183-210.

⁵⁶ Niels-Henrik Nordlien: *Træk af den tyske propaganda- og kulturpolitik i Danmark, 1940-1943*. Upubliceret speciale, Københavns Universitet, 1998, s. 53ff.

sche Freiwilligen Leitstelle, senere blot Germanische Leitstelle, med Berger som chef og den schweiziske læge Franz Riedweg som daglig leder. Om formålet med oprettelsen af Germanische Leitstelle (SS-Hauptamts Amt VI) noterede Sievers' stedfortræder i Ahnenerbe, Hauptsturmführer Theodor Komanns: "Das Amt ist als Leitstelle für die aus den germanischen europäischen Ländern stammenden Freiwilligen der Waffen-SS gedacht. Es soll keine unmittelbare politische Beeinflussung im engeren Sinne stattfinden, vielmehr sollen die großen Gedanken der gemeinsamen germanischen Kultur (Vorgeschichte, Volkskunde und verwandte Zweige) gefördert und gepflegt werden; ferner ist beabsichtigt, nach Rückkehr dieser Freiwilligen in ihr Heimatland dort Pflegestätten zu errichten, von denen aus die Gedanken weitergetragen werden sollen. Als Endziel ist dann die volksgermanische Führung gedacht. Der Reichsführer-SS habe befohlen, dass die Leitstelle in engem Zusammenwirken mit dem "Ahnenerbe" aufgebaut werden und das eine ständige Zusammenarbeit erfolgen müsse."⁵⁷ For at forberede og fremme samarbejdet blev germanisten Hans Schneider udnævnt til Ahnenerbes forbindelsesmand (Forbindelsesfører) til Germanische Leitstelle.

Himmler og hans SS-folk måtte skynde sig, hvis de skulle nå at udrette noget. Flere af SS-rigsførerens konkurrenter havde allerede opbygget faste støttepunkter i de besatte nord- og vesteuropæiske randstater. Himmlers store problem var, at han ikke havde nogen officiel fuldmagt, der kunne legitimere hans germanske arbejde i Holland, Belgien, Norge og Danmark. Det faktum påvirkede ingenlunde Gottlob Berger og Wolfram Sievers, som ihærdigt ledte efter – og fandt – egnede kandidater til de tre nye Ahnenerbekontorer i Haag, Bruxelles og Oslo.⁵⁸ 12. august 1942 forbedredes Himmlers og SS' bevægelsesmuligheder på den kulturpolitiske scene i de besatte vesteuropæiske lande endelig. Med Martin Bormanns anordning A 54/42 fik Himmler Hitlers bemyndigelse til på det samlede NSDAP's vegne at føre forhandlinger med "germanisch-völkischen Gruppen" i Danmark, Norge, Belgien og Holland.⁵⁹ To dage senere udsendte Gottlob Berger stabsbefaling 14/42, der bekendtgjorde: "Der Reichsführer-SS hat das Amt "Ahnenerbe" im Persönlichen Stab RF-SS mit der Durchführung sämtlicher wissenschaftlich-forschenden Aufgaben

⁵⁷ Theodor Komanns' notat af 3.4.1941. NS 21/285. BA.

⁵⁸ Kater 2001, s. 175.

⁵⁹ Martin Bormanns anordning af 12.8.1942. NS 21/935. BA. Jf. Poulsen 1970, s. 356.

und Arbeiten im Rahmen der grossen Gesamtaufgaben der Schutzstaffel betraut. Die gesamte, im Rahmen der grossgermanischen Arbeit auftretende Wissenschaftsarbeit, ist deshalb in engster Fühlungnahme mit meinem Amt VI [Germanische Leitstelle] ausschliesslich durch das Amt "Ahnenerbe" im Persönlichen Stab RF-SS durchzuführen."⁶⁰ Til at stå for det videnskabelige arbejde oprettedes et særligt kontor i Berlin, Germanischer Wissenschaftseinsatz, under Hans Schneiders ledelse. Nu skulle repræsentanterne for den kulturelle elite i de besatte "germanske" randstater vindes for de nazistiske planer om et Europa under tysk førerskab. Det gjaldt om at vække den slumrende germanske bevidsthed, der, ifølge SS-ideologerne, var til stede i store dele af befolkningen i de germanske randstater. Det skulle ske ved at fremhæve de ting, der forbandt de germanske folk og undertrykke de ting, der adskilte dem. Det samlende var kampen mod bolsjevismen samt bevidstheden om den fælles germanske fortid, mens det der adskilte, var kirken, liberalismen, humanismen, frimureriet og jødedommen. De storgermanske forestillinger skulle udbredes gennem bøger, artikler og brochurer, men også via udstillinger og foredrag.⁶¹

I efteråret 1942 var Ahnenerbes repræsentanter på plads i Oslo, Haag og Bruxelles. De udsendte medarbejdere var fagligt underordnet Ahnenerbe i Berlin, hvorfra de modtog deres arbejdsopgaver. Inden for det enkelte land gennemførte medarbejderen selvstændigt de fra Ahnenerbe i Berlin tildelte opgaver. Tjenestemæssigt, navnlig i militær og politisk henseende, var de underordnet den lokale leder af Germanische Leitstelle, der også skulle orienteres i sager af større betydning. De overordnede retningslinier for samarbejdet blev afstemt af SS-Hauptamts Amt VI og Ahnenerbe i Berlin.

Oprindeligt var det tanken, at Danmark skulle udgøre et selvstændigt arbejdsområde, men planen blev opgivet, og ansvaret for Ahnenerbes arbejde i Danmark lagt ind under kontoret i Oslo. Den væsentligste årsag hertil var de særlige politiske forhold i Danmark. I sommeren 1942, hvor Sievers og Schneider havde travlt med at forberede den forestående indsats i de germanske randstater, var forholdet mellem den danske regering og den tyske besættelsesmagt fortsat forholdsvist godt. Hertil kom SS's svage stilling i Danmark, der ikke mu-

⁶⁰ Gottlob Bergers stabsbefaling 14/42 af 14.8.1942. NS 21/285. BA. Jf. Kater 2001, s. 175.

⁶¹ Kater 2001, s. 176f.

liggjorde opbygningen af et selvstændigt Ahnenerbe-kontor. Begge forhold ændredes med Telegramkrisen i efteråret og Werner Bests ankomst til Danmark i november. Det spillede også ind, at det i efteråret 1942 ikke lykkedes at finde en repræsentant, man kunne sende til København. Flere kandidater var på tale til posten i Danmark. Wolfram Sievers foreslog i begyndelsen af november filologen Dr. Friedrich Müller som en egnet mand for København. Müller havde været på flere studierejser til Danmark og talte dansk, svensk, norsk, islandsk, fransk og engelsk. Sievers ønskede Müller, der var tidligere medarbejder ved Ahnenerbe, overført fra tjeneste i Værnemagten, hvor han fungerede som løjtnant, til Waffen-SS, så han kunne blive sendt til København.⁶² Det var ikke muligt, hvorfor Müller måtte opgives. Lederen af Ahnenerbes kontor i Oslo, Hans Schwalm, foreslog derefter historikeren Friedrich Schilling, hvilket Sievers bifaldt.⁶³ Sievers forsøgte herefter at få Schilling, der blandt andet i syv år havde været beskæftiget ved "Handwörterbuch des Grenz- und Auslandsdeutschtums" overført fra hans lazaretarbejde til først SS og derefter Ahnenerbe.⁶⁴ Det lykkedes ikke. Heller ikke den tredje kandidat, som var på tale i november 1942, SS-Obersturmführer Dr. Johannes Koopmann, der var fortrolig med skandinaviske forhold og talte flydende dansk, blev sendt til København.⁶⁵

Werner Best ankommer til Danmark

Med Werner Bests udnævnelse til tysk rigsbefuldmagtiget i Danmark i november 1942 begyndte tingene at se lysere ud for Ahnenerbe og det germanske arbejde i Danmark. Som forfatter til flere skrifter om tysk storrumsideologi gjaldt Best i samtiden som en anerkendt ekspert i storrumspolitiske spørgsmål,⁶⁶ og, hvad der var endnu vigtigere, han havde tidligere i sin tid som krigsadministrationschef i Frankrig bistået Ahnenerbes arbejde der.⁶⁷ Det var med andre ord en ven af huset, Wolfram Sievers 16. november kunne lykønske med den nye stilling i Danmark: "Gleichzeitig möchte ich Ihnen noch meine herzlichen

⁶² Wolfram Sievers til Franz Riedweg 4.11.1942. NS 21/973. BA.

⁶³ Hans Schwalm til Hans Schneider 16.11.1942. NS 21/286. BA.

⁶⁴ Wolfram Sievers til Persönlicher Stab RFSS 8.12.1942. NS 21/975. BA.

⁶⁵ Kater 2001, s. 178.

⁶⁶ Ulrich Herbert: *Best: Biographische Studien über Radikalismus, Weltanschauung und Vernunft 1903-1989*, Bonn 1996, s. 325.

⁶⁷ Heuss 2000, s. 218f.

Glückwünsche zu Ihrer Beförderung zum SS-Gruppenführer aussprechen, wie auch Ihrer ehrenvollen Ernennung zum Bevollmächtigten des Deutschen Reiches in Dänemark. Da SS-Gruppenführer Berger mit der Germanischen Leitstelle eine Arbeitsbesprechung im Dezember in Kopenhagen plant, ergibt sich dabei sicher eine Begegnung und die Möglichkeit, auch über unsere germanische Arbeit in Dänemark zu sprechen.”⁶⁸

I midten af december 1942 fik Sievers lejlighed til at drøfte Ahnenerbes forestående arbejde i Danmark med Best. Anledningen var det i brevet til Best den 16. november omtalte seminar arrangeret af Germanische Leitstelle. Formålet med seminaret, der løb af stablen i dagene 11.-16. december, forklarede Riedweg Schneider i en skrivelser 18. november: “Ziel dieser Tagung ist die Festlegung bestimmter Arbeitsrichtlinien für die Aufbauarbeit der Germanischen Schutzstaffel. Es ist nicht beabsichtigt, an dieser Tagung durch zahlreiche Vorträge den Eingeladenen neues Wissen zu vermitteln, da es sich bei den einzelnen Teilnehmern um Kameraden handelt, die mit der Materie vertraut sind.” Tre emner skulle diskuteres: 1. Das Grundsätzliche der politischen Lage in den germanischen Ländern. 2. Die geistig-politische Idee des germanischen Aufbruchs in Europa. 3. Die Terminologie in der germanische Aufbauarbeit. Seminaret blev afholdt på SS-skolen Høveltegård nord for København. Det skulle holdes i dybeste hemmelighed, hvorfor deltagerne fik forbud mod at forlade Høveltegård på seminarets tre første dage.⁶⁹

Vi har kendskab til, hvilke emner der skulle drøftes på seminaret på Høveltegård, men vores viden om hvad der konkret blev diskuteret og ikke mindst aftalt, er begrænset. Et notat fra et møde i Berlin 12. januar 1943 i SS-udvalget “Arbeitsgemeinschaft für den germanischen Raum”, hvori Sievers og Schneider deltog, løfter dog lidt af sløret. På seminaret i december diskuterede deltagerne, som det er fremgået, blandt andet hvilken terminologi man skulle anvende i det forestående arbejde. Repræsentanterne for Germanische Leitstelle og Ahnenerbe enedes om, at begrebet “Reich” kun skulle anvendes, når der var tale om det samlede germanske rige, bestående af alle germanske folk og stammer. For Tyskland alene skulle det officielle “Deutsches Reich” benyttes. “Nation” ansås som et liberalistisk begreb og skulle derfor for fremtiden slet ikke anvendes i omtalen af de ger-

⁶⁸ Wolfram Sievers til Werner Best 16.11.1942. NS 21/974. BA.

⁶⁹ Franz Riedweg til Hans Schneider 18.11.1942. NS 21/938. BA.

manske folk. Begreberne "Stamm" og "Volk" voldte også problemer. "Volk" skulle i fremtiden anvendes som samlet betegnelse for indbyggerne i hele det storgermanske rum, mens "Stamm" skulle bruges om indbyggerne i de enkelte lande. Det i nazistiske og racistiske miljøer populære og længe benyttede udtryk "nordisch" skulle erstattes med "germanisch". Begrebet "nordisch" var for geografisk betinget og stillede, ifølge seminarets deltagere, nordmænd, svenskere og danskere i et mere fordelagtigt lys end deres "vestgermanske" frænder – hollænderne og flanderne. Muligheden for at udarbejde en germansk historiebog til brug for arbejdet i de germanske randstater blev ligeledes drøftet under seminaret på Høveltegård. Idéen må være blevet vel modtaget, for Sievers kunne på mødet 12. januar 1943 berette, at den første drøftelse om den nye historiebog allerede havde fundet sted i Reichssicherheitshauptamt.⁷⁰ Sievers henviste her angiveligt til et seminar den 7. januar, hvor udarbejdelsen af en germansk historiebog var blevet dikuteret. Historiebogen skulle ikke blot beskrive "die gesamte europäische Geschichte unter dem Blickpunkt des Germanentums", men også fremhæve modsætningerne til den angelsaksiske verden. Som forfattere til afsnittet om Danmark havde man udset sig Victor Waschnitius og professor Ernst Petersen.⁷¹ De fik dog aldrig lejlighed til at skrive om Danmark. Planerne om udgivelsen af den germanske historiebog blev ikke ført ud i livet.

Hjemvendt fra seminaret på Høveltegård konstaterede Wolfram Sievers, at manglen på brugbart skriftligt materiale til brug for det storgermanske arbejde var markant, og at Ahnenerbe ville miste en førende stilling på området, hvis dette forhold ikke blev forbedret. Et arbejdsudvalg under Riedwegs ledelse blev nedsat til at løse problemet.⁷² Der fulgte ikke umiddelbart en udvidelse af Ahnenerbes virkefelt i Danmark i kølvandet på seminaret på Høveltegård. 1942 blev til 1943 og Ahnenerbe havde, udover deltagelsen i Forumudstillingen og

⁷⁰ "Niederschrift über die Besprechung des SS-Ausschusses der Arbeitsgemeinschaft für den germanischen Raum am 12.1.1943" af 20.1.1943. Danica 1000, sp. 1A. RA.

⁷¹ Kater 2001, s. 180 samt note 313, s. 406. Ernst Petersen (1905-1944) var fra 1939 professor ved Institut für Vor- und Frühgeschichte ved universitetet i Rostock, men blev i 1941 forflyttet til det nyoprettede Reichsuniversität Posen i Poznan i det tyskbesatte Polen. Ernst Petersen stod Ahnenerbe nær, men var ikke medlem af organisationen.

⁷² Wolfram Sievers' notat af 12.1.1943. NS 21/938. BA. Foruden Riedweg (GL-SSHA) bestod udvalget af Sievers, Jankuhn, Plassmann, Schneider, Schwalm (Ahnenerbe), von Kielpinski (SD), Untersturmführer Koogmann og Paulsen (SSHA).

Kerstens besigtigelsesrejser, ingen resultater at fremvise fra Danmark. Hermed adskilte situationen i Danmark sig ikke væsentligt fra forholdene i de andre germanske randstater, Holland, Belgien og Norge, hvor Ahnenerbes germanske arbejde med enkelte undtagelser endnu i maj 1943 ikke var kommet udover planlægningsstadiet.⁷³

Sievers atter i København

For at sætte skub i det germanske arbejde i Danmark rejste Sievers til København den 19. marts 1943. Forude ventede tre travle dage for Ahnenerbes forretningsfører. Sievers' dagbog giver et indblik i det tætte program. Den 19. marts om aftenen besøgte Sievers Werner Best i hans hjem i Villa Rydhave i Skovshoved, hvor Sievers i fem timer diskuterede Ahnenerbes kommende arbejde i Danmark med Best. Den følgende formiddag besøgte Sievers Germanische Leitstelles repræsentant i Danmark, Bruno Boysen, med hvem han – sammen med de ligeledes til Danmark ankomne Hans Schneider og Hans Schwalm – drøftede det forestående arbejde i Danmark og muligheden for at invitere danske deltagere til et planlagt seminar i Hannover i maj. Derefter gik turen til Dagmarhus, hvor Sievers førte samtaler med Hans Pahl og Hans Wäsche.⁷⁴ Ved middagstid var Sievers på besøg i Undervisningsministeriet, hvor undervisningsminister A.C. Højberg-Christensen tog imod. Formålet med besøget var at få ministerens og dermed de danske myndigheders støtte til Ahnenerbes arbejde med at sikre de danske fortidsminder fra ødelæggelse. Ifølge Sievers havde de danske myndigheder ingen grund til bekymring: "Wir sind bemüht, dabei das Möglichste zu tun, Zerstörungen zu vermeiden und dort, wo Eingriffe vorgenommen werden müssen, sachgemässe Untersuchungen vorzunehmen. Die Unterstützung der örtlichen dänischen Stellen sei dabei unerlässlich. Wir benutzen keinesfalls die Gelegenheit, um etwa Sonderinteressen nachzugehen, was daraus hervorgehe, dass die Fundergebnisse selbstverständlich den dänischen Museen zugeführt werden."⁷⁵ Her løftede Sievers sløret for, at Ahnenerbe havde planer om at foretage arkæologiske undersøgelser i Danmark. Hvorledes Højberg-Christensen forholdt sig til dette ønske, der var et markant indgreb i en af Nationalmuseets arbejdsopgaver, får stå

⁷³ Kater 2001, s. 179.

⁷⁴ Wolfram Sievers' dagbog 19.-20.3.1943. NS 21/53. BA.

⁷⁵ Wolfram Sievers' notat af 5.4.1943. NS 21/86. BA.

hen. Eftermiddagen satte Sievers af til en samtale med ministerialråd Huhnhäuser om arbejdet i Norge, mens aftenen bød på nye samtaler med Pahl, Wäsche, Schneider og Schwalm om arbejdet i Danmark. Den 21. marts var afsat til samtaler med Schneider og Schwalm om Ahnenerbes arbejde i Norge, mens fortidsmindebeskyttelsen i Danmark var emne for diskussion på dagens første møder 22. marts. Sievers lagde ud med et besøg hos Kommandeur des Festungspionierstabes, oberst Pless, med hvis adjutant Sievers drøftede mulighederne for at sikre de danske fortidsminder mod ødelæggelse. Herefter gik turen til Nationalmuseets direktør, Poul Nørlund. Nørlund, der sandsynligvis kendte til Sievers' besøg hos Højberg-Christensen to dage forinden, forholdt sig køligt afvisende over for Ahnenerbes bestræbelser på at sikre de danske fortidsminder mod ødelæggelse. Nørlund slog fast, at Ahnenerbe greb ind i danske anliggender og bad organisationen holde sig væk. Havde Sievers håbet på at finde forståelse for Ahnenerbes arbejde i Danmark hos Nationalmuseets direktør, må besøget siges at være mislykkedes. Større forståelse synes at være blevet Sievers til del på eftermiddagens møde hos formanden for Danmarks Naturfredningsforening, Erik Struckmann. Struckmann ville se positivt på fremtidige besøg fra arkæologerne Jankuhn og Kersten, lovede at udarbejde et kort over fredede fortidsminder i Thy og Vendsyssel og tilbød generelt at stille sin organisation til rådighed, hvis vi skal tro Sievers.⁷⁶ Efter mødet aflagde Sievers endnu et besøg hos Best, som blev orienteret om resultaterne af Sievers' forhandlinger med Højberg-Christensen, Nørlund og Struckmann. Herefter faldt snakken på det forestående SS-seminar i Hannover, hvortil Sievers bad om Best billigelse til, at udvalgte danskere kunne deltage. Best var givetvis sympatisk indstillet over for Sievers' ønske, men han slog fast, at spørgsmålet skulle endelig afgøres i Auswärtiges Amt. For at sikre et positivt udfald på sagen, opfordrede Best derfor Sievers til at være i god tid med invitationerne til de danske deltagere, da planerne kunne støde på modstand i Auswärtiges Amt.⁷⁷

Formålet med Sievers' rejse til København var at drøfte de forestående arbejdsopgaver med ledende repræsentanter for SS i Danmark, først og fremmest Best og Boysen. Men sandsynligvis havde Sievers også et andet ærinde i Danmark. I februar bad Ahnenerbemedarbejderen Wolf-Dietrich Wolff Reichssicherheitshauptamts Devisenstelle

⁷⁶ Wolfram Sievers' notat af 5.4.1943. DS G138, s. 1184ff. BA.

⁷⁷ Wolfram Sievers' dagbog 21.-22.3.1943. NS 21/53. BA.

om at overføre cirka 130 Reichsmark, som Sievers på den forestående rejse til København skulle bruge til at købe forskellige præparater, "die für die Durchführung der vom Reichsführer-SS angeordneten Geheimversuche, auf die im Interesse der Landesverteidigung hier nicht näher eingegangen werden kann."⁷⁸ Hvilke hemmelige forsøg Wolff havde i tankerne, og om Sievers købte de pågældende præparater i København, kan vi ud fra det her benyttede arkivmateriale kun gisne om. Muligvis var der tale om præparater til brug ved det på Himmlers ordre i 1942 oprettede og under Ahnenerbe hørende Institut für Wehrwissenschaftliche Zweckforschung, hvis medarbejdere udførte medicinske forsøg på koncentrationslejr-fanger i Dachau og Natzweiler-Struthof.⁷⁹

Seminaret i Hannover

Tilbage i Berlin påbegyndte Sievers og Schneider forberedelserne til seminaret i Hannover. Målet med seminaret, der skulle afholdes i dybeste hemmelighed, var at skabe et germansk arbejdsfællesskab "in der sich alle von uns aus als positiv angesehen Kräfte der politisch orientierten Germanenkunde zusammenschliessen", som Schneider forklarede Schwalm i april.⁸⁰ 6. april skrev Schneider til Wäsche og bad ham foreslå danske deltagere til seminaret. Det skulle naturligvis være mænd af den "rette" støbning: "Es müssen also immerhin Männer sein, die ein positives Verhältnis zu Deutschland haben und ebenfalls ein Verhältnis zur SS als Hauptträgern der germanischen Idee und damit auch der wissenschaftlichen Germanenkunde." Den tyskvenlige museumsinspektør på Nationalmuseet, Mogens B. Mackeprang, var ifølge Schneider en sådan mand. Hans navn var allerede kommet op under Schneiders og Sievers' besøg i København i marts.⁸¹

Efter tre ugers tavshed fra København, og med godt to uger til, at seminaret skulle løbe af stablen, rykkede Schneider den 27. april Wäsche for et svar.⁸² I København var man ikke begejstret for udsigten til dansk deltagelse i seminaret, hvorfor Wäsche i sin svarskrivelse

⁷⁸ Wolf-Dietrich Wolff til Feiler 19.2.1943. NS 21/978. BA.

⁷⁹ Om Institut für Wehrwissenschaftliche Zweckforschung se Kater 2001, s. 227-264.

⁸⁰ Hans Schneider til Hans Schwalm 6.4.1943. NS 21/981. BA.

⁸¹ Hans Schneider til Hans Wäsche 6.4.1943. NS 21/981. BA.

⁸² Hans Schneider til Hans Wäsche 27.4.1943. NS 21/285. BA.

28. april bad Schneider om ikke at invitere danskere til Hannover.⁸³ Hvornår Schneider blev gjort bekendt med den negative udmelding fra København får stå hen. I hvert fald fortsatte han et stykke ind i maj med at sende forslag om mulige danske deltagere til Wäsche. I slutningen af april foreslog Sievers Schneider at invitere lederen af Vendsyssel Historiske Museum i Hjørring, Holger Friis, som af Sievers blev betegnet som "sehr deutschfreundlich".⁸⁴ At Holger Friis' navn dukkede op i denne sammenhæng kan måske undre, men skyldtes sandsynligvis en bemærkning i Karl Kerstens beretning fra sin rejse til Danmark i 1940, hvor han havde mødt Friis. Det faktum, at en museumsleder fra et lille dansk provinsmuseum blev fundet egnet til at deltage i et eksklusivt og hemmeligstemplett SS-seminar i Tyskland, hvor udformningen af SS' fremtidige kulturelle og videnskabelige arbejde i de besatte vestområder skulle diskuteres, vidner med al tydelighed om Ahnenerbes vanskeligheder ved at finde blot potentielt interesserede danske videnskabsfolk. Så gav det lidt mere mening, da Schneider foreslog Wäsche at indbyde juristen Carl Popp-Madsen⁸⁵ og kulturgeografen Gudmund Hatt til seminaret.⁸⁶

Seminaret blev, som ønsket i København, uden danske deltagere. En ventet norsk ekspedition med justitsminister Riisnæs i spidsen blev også væk, hvorfor den svenske greve og nazist, Dr. Erik Oxenstierna, som just var blevet tilknyttet Ahnenerbe, var eneste nordiske deltager i Hannover.⁸⁷ Michael H. Kater har betegnet arbejdet inden for Germanischer Wissenschaftseinsatz i tiden efter seminaret i Hannover som konfust.⁸⁸ Det er en dækkende beskrivelse af arbejdet i de germanske randstater Holland, Belgien, Norge og Danmark i de sidste krigsår. I juni 1943 fik det kriseramte germanske arbejde i Danmark dog, hvad der kunne ligne en tiltrængt saltvandsindsprøjtning, da Deutsche Wissenschaftliche Institut i København fik ny direktør.

⁸³ Hans Wäsche til Hans Schneider 28.4.1943. NS 21/285. BA.

⁸⁴ Wolfram Sievers til Hans Schneider 26.4.1943. NS 21/285. BA.

⁸⁵ Hans Schneider til Hans Wäsche 30.4.1943. NS 21/285. BA. Popp-Madsen opholdt sig 8.-10.5.1943 på SS-junkerskolen i Bad Tölz, hvor han holdt et foredrag.

⁸⁶ Hans Schneider til Hans Wäsche 4.5.1943. NS 21/285. BA.

⁸⁷ Kater 2001, s. 407, note 334.

⁸⁸ Kater 2001, s. 184.

Otto Höfler kommer til København

Under den første præsident, Otto Scheel, var kontakten mellem Deutsche Wissenschaftliche Institut i København og Ahnenerbe begrænset. I vinterhalvåret 1942/43 var der dog planlagt foredrag med Ahnenerbe-medarbejderen og Tibetforskeren Ernst Schäfer samt Ahnenerbes kurator Walther Wüst i København,⁸⁹ men det er tvivlsomt, om foredragene blev til noget. I begyndelsen af juni 1943 blev Scheel afløst på præsidentposten af folkloristen og germanisten Otto Höfler. Höfler havde siden 1937 haft forbindelse til Ahnenerbe og kunne blandt andet takke organisationen for det professorat i München, han var blevet tildelt i 1938. Med Höflers ankomst til København blev en reel udbygning af Ahnenerbes indflydelse i Danmark, ifølge den tyske historiker Manfred Jakobowski-Tiessen, muliggjort.⁹⁰ Reelt fik Höflers udnævnelse ingen væsentlig betydning for såvel Deutsche Wissenschaftliche Institut som Ahnenerbes bestræbelser på at vinde fodfæste i Danmark. Siden åbningen i maj 1941 havde luften mellem instituttet og den danske åndselite været iskold, og de skærpede politiske forhold i besættelsens anden halvdel gjorde om muligt denne luft endnu koldere.

I Ahnenerbe vakte udnævnelsen af Höfler glæde. Allerede i midten af februar havde Schneider over for Riedweg udtalt, at Höflers overtagelse af præsidentposten i København "von der germanischen Arbeit aus gesehen sehr zu begrüßen wäre."⁹¹ Höflers udnævnelse havde Best uden tvivl sin andel i. 24. marts havde Best således over for Auswärtiges Amt udtrykt sin støtte til Höflers kandidatur,⁹² og da Best senere erfarede, at Höfler var godtaget som ny præsident for instituttet i København, trak han sine spørgsmål vedrørende en af de andre kandidater tilbage.⁹³ Den nye direktør for Deutsche Wissenschaftliche Institut i København så med positive øjne på Ahnenerbes arbejde, men han lagde i et brev til Best i oktober 1943 omvendt ikke skjul på, at forbindelsen til Ahnenerbe kom i anden række.⁹⁴ Det betød ingenlunde, at Höfler ikke ønskede et tæt samarbejde med Ahnenerbe,

⁸⁹ Hausmann 2001, s. 200, note 47.

⁹⁰ Jakobowski-Tiessen 1994, s. 134f.

⁹¹ Hans Schneider til Franz Riedweg 18.2.1943. NS 21/978. BA.

⁹² Werner Best til Auswärtiges Amt 24.3.1943. Werner Bests arkiv, pk. 3. RA.

⁹³ Werner Best til Auswärtiges Amt 31.3.1943. Werner Bests arkiv, pk. 3. RA.

⁹⁴ Otto Höfler til Werner Best 22.10.1943. Vesterdals nye pakker, pk. 1, RA. Jeg takker John T. Lauridsen for at have henledt min opmærksomhed herpå.

hvad han også forsikrede Schneider om efter et besøg hos Schwalm i Oslo i foråret 1944: "Wir haben auch mancherlei Arbeitspläne besprochen und ich habe ihm [Schwalm] wie Ihnen versichert, dass ich mich aufrichtig freue, wann immer ich unsern gemeinsamen Zielen dienen kann. Es ist ja, realistisch betrachtet, völlig erschreckend, wie wenig Menschen in Europa für Arbeiten im Dienst eines gemeingermanschen Geschichtsbildes praktisch in Frage kommen. In je stärkerer Harmonie diese wenigen zusammenarbeiten, umso besser wird es für die Sache sein. Sie wissen ja, wie lange und wie sehr mir diese Dinge am Herzen liegen."⁹⁵ Höfler gav her ufrivilligt et meget rammende billede af det germanske arbejdes fiasko i de germanske randstater.

Blandt de få nye tiltag, der så dagens lys i foråret 1944, var udgivelsen af en dansk udgave af propagandatidsskriftet *Hamer/Hammer*. Tidsskriftet udkom allerede i Tyskland, Holland og Belgien, mens en norsk udgave var under forberedelse. For at vække interesse for idéen i København sendte Schneider eksemplarer af *Hamer* til Best, Wäsche og Höfler.⁹⁶

Sievers gjorde endnu et forsøg på at sparke liv i det hensygnede germanske arbejde i Danmark under sit besøg i København 21.-22. juni 1944. Sievers lagde ud med at besøge Wäsche i Shellhuset, med hvem han diskuterede målsætningerne for Karl Kerstens arbejde i Danmark og samarbejdet med Höfler og Deutsche Wissenschaftliche Institut. Derefter drøftede Sievers muligheden for at få Kersten forflyttet til SD i Danmark (afdeling IIIC) med sikkerhedspolitichefen Otto Bovensiepen, inden han ved middagstid mødtes med Best til en samtale om det germanske arbejde og den planlagte udgivelse af *Hamer* i Danmark. Herefter fulgte samtaler med Bruno Boysen og Karl Kersten om Kerstens indsats i Danmark, og Günther Pancke om den kommende danske udgave af *Hamer* og intensivering af det germanske arbejde i Danmark. Dagens program blev afsluttet med en sammenkomst hos Otto Höfler med deltagelse af sikkerhedspolitichefen i Norge, Fehlis, Bovensiepen, Pahl, Wäsche, Schneider og Kersten.⁹⁷ Den følgende morgen forlod Sievers København med retning mod Berlin. Det blev den arbejdsomme forretningsførers sidste besøg i Danmark.

⁹⁵ Otto Höfler til Hans Schneider 12.4.1944. NS 21/934. BA.

⁹⁶ Hans Schneiders notat af 15.3.1944. NS 21/944. BA. I maj 1944 udkom *Hamer/Hammer* i 15.000 eksemplarer i Holland, 5.000 eksemplarer i Flandern og 11.000 eksemplarer i Tyskland.

⁹⁷ Wolfram Sievers' dagbog 21.-22.6.1944. NS 21/11. BA.

Heller ikke ved denne lejlighed kom der noget ud af Sievers' anstrengelser. Den danske udgave af Hamer så aldrig dagens lys. En uge efter at Sievers havde forladt København, satte Folkestrejken hovedstaden på den anden ende. Næsten 100 civile mistede livet. Kun de mest fanatiske kunne herefter tro på muligheden for fremgang for det germanske arbejde i Danmark. Sievers var fast i troen, i hvert fald en stund endnu. 20. juli skrev han således til Jankuhn og fortalte om det germanske arbejde i Danmark, der atter stod foran at skulle intensiveres, blandt andet gennem den forestående udgivelse af Hamer.⁹⁸

Men hvad var der egentlig mere at komme efter for Sievers og hans folk, der nok havde vist sig dygtige til at udarbejde storstilede arbejdsplaner for det germanske arbejde i det besatte Vesteuropa, men ikke havde været i stand til realisere dem? Ikke meget, og det synes også at være gået op for flere af de involverede. I september foreslog Schneider helt at indstille Ahnenerbes arbejde i Norge, hvilket Schwalm dog i første omgang modsatte sig.⁹⁹ I oktober erkendte Hans Wäsche over for Schneider åbent, at situationen var håbløs, og at den tyske kulturpropaganda i Danmark havde slået fejl: "Ich darf darauf hinweisen, dass in weitesten Kreisen der dänischen Wissenschaft eine mit grossem Hass und Verachtung gepaarte Abneigung gegen alles Deutschtum sich nach der Judenaktion festgesetzt hat."¹⁰⁰ Og han fortsatte i et nyt brev til Schneider i december: "Die Ermordung Kaj Munks die uns bezw. unseren politischen Freunden in Dänemark zur Last gelegt wird, hat gerade in den Kreisen des intellektuellen Bürgertums so erbitternd gewirkt, dass auf jeden Fall alle Brücken zu derjenigen Personen abgebrochen sind, die uns auch schon früher nicht besonders sympatisierend gegenüberstanden."¹⁰¹ Det lykkedes ikke Ahnenerbe at vinde medlemmer af den danske intelligentsia for det storgermanske projekt udstukket af SS. Hvad det egentlige formål med Ahnenerbes indsats i Danmark og de andre germanske randstater var, lagde en kynisk Sievers i februar 1944 ikke skjul på: "Daneben geht als grosse geisteswissenschaftliche Aufgabe der Wissenschaftseinsatz in den germanischen Ländern, die von der grundsätzlichen Überzeugung

⁹⁸ Wolfram Sievers til Herbert Jankuhn 20.7.1944. NS 21/51. BA.

⁹⁹ Hans Schwalm til Hans Schneider 11.9.1944. NS 21/36a. BA. Schwalm forlod Norge i december 1944.

¹⁰⁰ Hans Wäsche til Hans Schneider 28.10.1944. NS 21/934. BA.

¹⁰¹ Hans Wäsche til Hans Schneider 1.12.1944. NS 21/934. BA.

ausgeht, dass jeder Mann, der in dieser Ländern für uns gewonnen wird, Soldaten spart.”¹⁰² I den sidste ende var succeskriteriet for Ahnenerbes arbejde i de germanske randstater at få så mange “germanske” frivillige som muligt til at melde sig til Waffen-SS.

Ahnenerbes eneste betydende indsats i Danmark var og blev Karl Kerstens arbejde med at sikre de danske fortidsminder fra ødelæggelse. En indsats, der i takt med, at det samlede germanske arbejdes fiasko blev mere og mere tydelig, blev stadig mere påskønnet i såvel Berlin som på Dagmarhus. Kerstens arbejde med at sikre “germanske” fortidsminder i Danmark havde Werner Bests fulde forståelse og sympati. Det kom blandt andet til udtryk i sommeren 1944, hvor Kersten stod foran sin indkaldelse til militærtjeneste i Tyskland. Efter at have drøftet sagen med Best og Pancke, bad Sievers Himmler om at udskyde Kerstens overførsel til militærtjeneste.¹⁰³ I et brev til Sievers den 24. juli udtrykte Best sin sympati for henvendelsen: “Ich würde es begrüßen, wenn Dr. Kersten für die Arbeit in Dänemark freigegeben würde. Benachrichtigen Sie mich bitte von der Entscheidung des Reichsführers-SS und weisen Sie Dr. Kersten an, sich möglichst bald bei mir zu melden, um die vor uns liegende Arbeit zu besprechen.”¹⁰⁴ I begyndelsen af august måtte Sievers melde tilbage til Best, at det ikke var muligt for Kersten at fortsætte arbejdet i Danmark. På grund af den “totale krig” skulle Kersten stille sig til rådighed. Sievers beklagede, at Ahnenerbes arbejde i Danmark nu ville falde fra hinanden, da det ikke var muligt at finde en afløser for Kersten i Ahnenerbes egne rækker. Som en konsekvens af den svigtende tyske krigslykke havde Sievers nødtvungent måtte afgive en række medarbejdere til aktiv militærtjeneste. Sievers håbede dog fortsat, at Kerstens indkaldelse kunne forhindres eller i det mindste udskydes så længe som muligt, og han bad derfor Best tage kontakt til Himmler og gøre et sidste forsøg for at forhindre indkaldelsen.¹⁰⁵ Best diskuterede Sievers’ forslag med Pancke. De blev enige om, at det på daværende tidspunkt ikke var muligt at få Kersten fritaget fra militærtjeneste og fandt derfor en henvendelse til Himmler nytteløs. I stedet, skrev Best til Sievers, måtte han og resten af staben på Dagmarhus “nun hier selbst den Kopf

¹⁰² Wolfram Sievers til Ernst Petersen 1.2.1944. DS G138, s. 1024. BA.

¹⁰³ Wolfram Sievers til Karl Kersten 22.7.1944. NS 21/52. BA.

¹⁰⁴ Werner Best til Wolfram Sievers 24.7.1944. NS 21/52. BA.

¹⁰⁵ Wolfram Sievers til Werner Best 4.8.1944. NS 21/52. BA.

zerbrechen, inwieweit wir mit eigenen Kräften die besprochenen Aufgaben in Angriff nehmen können.”¹⁰⁶

I september fik Kersten ordre til at melde sig til militær videreuddannelse i Berlin. Sievers' kamp for at få Kersten fritaget for militærtjeneste og i stedet genindsat i Ahnenerbes arbejde i Danmark og Slesvig-Holsten fortsatte. I sidste ende lykkedes det Sievers at få Kersten hentet tilbage til arbejdet i Ahnenerbe. I februar 1945 blev Kerstens militære uddannelse afbrudt og Kersten overflyttet til SS-Führungsstab Nordost. Kersten skulle, som han også havde gjort inden indkaldelsen, varetage fortidsmindebeskyttelsen i Slesvig-Holsten. En opgave, Himmler personligt havde overdraget Kersten. I den forbindelse forsøgte Sievers sig med en henvendelse til Paul Baumert, chefen for Himmlers personlige stab, for at sikre Kersten fri passage over den dansk-tyske grænse, så Kersten fortsat havde mulighed for at arbejde i Danmark. Sievers pointerede, at der i den foregående tid var gjort flere interessante fund i Danmark, og at en række fortidsminder i nærheden af flyvepladsen ved Skrydstrup var i fare.¹⁰⁷ Symptomatisk for de kaotiske tilstande i månederne inden Det Tredje Riges undergang, modtog Sievers intet svar. Kersten synes at have haft nok at gøre i Slesvig-Holsten, hvorfor han næppe fik lejlighed til at varetage fortidsmindebeskyttelsen nord for landegrænsen i krigens sidste måneder.

Andre opgaver i Danmark

Som det er fremgået, blev den eneste arbejdsopgave Ahnenerbe kom til at udføre i Danmark under besættelsen beskyttelsen af de danske (germanske) fortidsminder mod Værnemagtens ødelæggelser. Derudover er det sparsomt med oplysninger om, hvilke projekter Ahnenerbeledelsen i Berlin ellers barslede med i Danmark. I oktober 1942 henledte Sievers i et notat opmærksomheden på to lærere ved det tyske gymnasium i Aabenraa: “Beide sind gute Landeskenner und dürften zu einer kulturellen Zusammenarbeit mit uns sicher in Frage kommen und bereit sein. Wenn wir in Dänemark unsere Arbeit aufnehmen, müsste man vielleicht gelegentlich einer Anwesenheit in Apenrade die Leute ansehen.”¹⁰⁸ Om de to lærere, der underviste i henholdsvis mu-

¹⁰⁶ Werner Best til Wolfram Sievers 16.8.1944. NS 21/52. BA.

¹⁰⁷ Wolfram Sievers til Paul Baumert 9.2.1945. NS 21/52. BA. Sievers gentog sin forespørgsel 23.3.1945.

¹⁰⁸ Wolfram Sievers' notat af 2.10.1942. NS 21/971. BA.

sik og historie, senere blev kontaktet er uklart. Nogen rolle i Ahnenerbes germanske arbejder i Danmark kom de ikke til at spille.

I slutningen af marts 1943 omtalte Sievers en mindre arbejdsopgave i et brev til Wäsche. Fra en avisartikel havde Sievers erfaret, at der i Jylland skulle bo en gammel dame, "die über genaue Kenntnis der uralten Strichtechnik der Wikinger verfügt". Himmler interesserede sig, hvis vi skal tro Sievers' ord, endog særdeles meget for den ældre dames færdigheder. Ahnenerbe ville derfor sende en kvindelig medarbejder til Jylland, som kunne studere og lære strikkekunsten.¹⁰⁹ Om den kvindelige Ahnenerbemedarbejder kom til Jylland, er yderst tvivlsomt.

Den danske folkeminddeforskning nød naturligt nok stor bevågenhed fra Ahnenerbes side. I et notat fra slutningen af juni 1943 henviser Sievers til en samtale, han havde med Anton Quellmalz 22. juni. Quellmalz var på dette tidspunkt travlt beskæftiget med at bearbejde det materiale over sydtirolsk folkemusik, som han havde indsamlet på Ahnenerbes vegne i årene forinden. I forbindelse med sine studier ønskede Quellmalz at udnytte nogle optagelser fra Dansk Folkemindesamling indsamlet af Niels Schiørring. Sievers gav grønt lys til, at Schneider indledte forhandlinger med Wäsche om sagen,¹¹⁰ men heller ikke i dette tilfælde ser det ud til, at planerne blev realiseret.

I februar 1943 overdrog Ahnenerbe etnologen W. Fox opgaven at udarbejde en bog med germanske eventyr. Det var ikke så meget en videnskabelig opgave men en politisk, belærte Schneider Fox: "Es kommt tatsächlich mehr darauf an, einmal jene Märchen zusammenzustellen, die heute innerhalb der germanischen Völker am liebsten erzählt werden und dabei am meisten über die eigene innere Wesenart und Haltung aussagen. Natürlich muss offensichtliches Fremdgut ausgeschieden werden."¹¹¹ Danske eventyr skulle naturligvis indgå i bogen, hvorfor Fox fik tilsendt en større mængde dansk litteratur fra Ahnenerbes bibliotek. Blandt de tilsendte værker var Christian Molbechs "Udvalgte eventyr og fortællinger", N.F.S. Grundtvigs "Danske Folkeeventyr 1-3", Evald Tang Kristensens "Æventyr fra Jylland", O.L. Grønborgs "Optegnelser på Vendelbomål", Axel Olriks "Danske Sagn og Æventyr fra Folkemunde" samt Hans Ellekildes "Vore danske

¹⁰⁹ Wolfram Sievers til Hans Wäsche 31.3.1943. NS 21/980. BA.

¹¹⁰ Wolfram Sievers' notat af 30.6.1943. NS 21/287. BA.

¹¹¹ Hans Schneider til W. Fox 15.2.1943. NS 21/977. BA.

Folkeæventyr”.¹¹² Fox måtte imidlertid opgive at færdiggøre bogen. Imidlertid synes Ahnenerbe at have fattet interesse for Hans Ellekildes arbejde. I efteråret 1943 bad Schneider Wäsche om at tage kontakt til Ellekilde, der siden 1917 havde været ansat som arkivar ved Dansk Folkemindesamling. Schneider var tilsyneladende interesseret i at få et af Ellekildes værker – hvilket vides ikke – oversat til tysk. Wäsche svarede Schneider 21. oktober, at han – tre uger efter aktionen mod de danske jøder – af politiske grunde ikke havde forsøgt at kontakte Ellekilde: “Bei einer persönlichen Fühlungnahme mit Ellekilde hätte man mit Sicherheit sich einer Demonstration ausgesetzt. Wir wollen in Kürze die Frage prüfen, ob nicht auf anderem Wege das Übersetzungsrecht geschaffen werden kann.”¹¹³ Senere kom det til forhandlinger med Ellekilde, men de forløb ikke som ønsket, som Wäsche skrev til Schneider i januar 1944: “Leider sind unsere Verhandlungen mit Ellekilde nicht wesentlich vorwärts gekommen. Ich zweifle auch, dass unter den gegenwärtigen Umständen durch Übereinkommen etwas erreicht werden kann.”¹¹⁴ Wäsche fik ret i sine antagelser. Det kom aldrig til nogen aftale med Ellekilde.

Sammenbruddet

I 1943, da Ahnenerbe stod for at skulle påbegynde det germanske arbejde i Danmark, var organisationen på højden af sin magt. På papiret en effektiv og velfungerende organisation med mere end 40 videnskabelige afdelinger, ambitiøse medarbejdere på farten over det ganske Europa, og en utrættelig daglig leder i skikkelse af forretningsføreren Wolfram Sievers. Sådan præsenterede Ahnenerbe sig udadtil, men sandheden var en anden. Organisationens var i krise. Til trods for Ahnenerbes institutionelle opskrivning til kontor (Amt) i 1942 var det ikke lykkedes at blive en integreret del af Himmlers SS-apparat. Anerkendelsen og respekten fra de andre SS-kontorer lå på et meget lille sted. Ahnenerbe var og blev til 1945, med Michael H. Katers ord, SS-kontorerens grimme ælling.¹¹⁵

¹¹² Ahnenerbes bibliotek til W. Fox 15.2.1943. NS21/977. BA. I marts 1943 bad Schneider Wäsche i København om at anskaffe M. Vinthers *Danske Folke Eventyr* (1823) til Fox. Hans Schneider til Hans Wäsche 29.3.1943. NS 21/980. BA.

¹¹³ Hans Wäsche til Hans Schneider 21.10.1943. NS 21/934. BA.

¹¹⁴ Hans Wäsche til Hans Schneider 22.1.1944. NS 21/934. BA.

¹¹⁵ Kater 2001, s. 338f.

Den manglende anerkendelse skyldtes blandt andet, at Ahnenerbe langt fra var det eneste SS-kontor med ambitioner på det videnskabelige og kulturpolitiske område. I Reichssicherheitshauptamt, Rasse- und Siedlungshauptamt og SS-Hauptamt udarbejdede og gennemførte man forskningsprojekter uden at bekymre sig det mindste om Ahnenerbe.

Selv "samarbejdspartneren" Germanische Leitstelle fulgte først og fremmest egne interesser, hvilket førte til gentagne uoverensstemmelser med Ahnenerbeledelsen og efterfølgende krisemøder mellem Riedweg og Sievers. Hertil kom uoverensstemmelser med andre resorts, navnlig Auswärtiges Amt, der havde en vis portion held med at obstruere Ahnenerbes arbejde ved at nægte at tildele organisationens medarbejdere de nødvendige indrejsetilladelser.

I kampen mod de andre SS-kontorer fremdrog Sievers gang på gang Bergers stabsbefaling 14/42 fra 14. august 1942, ifølge hvilken Himmler havde overdraget det samlede videnskabelige arbejde inden for SS til Ahnenerbe. Sievers og Ahnenerbes problem var, at SS-rigsføreren aldrig havde underskrevet en sådan befaling. Udkastet til befalingen stammede ikke fra Himmlers eller Bergers kontorer, men fra Ahnenerbe. Planerne om Ahnenerbes rolle i det germanske arbejde var ikke udarbejdet af Himmler men af Berger og Sievers i fællesskab.¹¹⁶ Himmlers befaling, der gav Ahnenerbe monopol på det videnskabelige arbejde inden for SS og dermed også legitimerede Ahnenerbes arbejde i de germanske lande, var og blev et fantasifoster. En utopi, der i hovederne på de ledende Ahnenerbemedarbejdere var blevet til virkelighed. Hos de konkurrerende SS-kontorer kendte man til sagens rette sammenhæng, og man tog ikke synderlig notits deraf, når Sievers og hans medarbejdere fremturede med deres monopolkrav. Hvor betydningsløs Bergers stabsbefaling fra august 1942 egentlig var, erkendte Schneider i slutningen af 1943. Senest i sommeren 1944 kom Sievers frem til samme resultat.¹¹⁷ Opløsningstendenserne var nu tydelige. Selv forskere tilknyttet Ahnenerbe udførte nu arbejdsopgaver i de vesteuropæiske lande uden at inddrage endelige informere Germanischer Wissenschaftseinsatz derom, hvilket Schneider beklagede i juni 1944: "Es treten immer wieder Vorgänge in den germanischen Räumen auf, die vom "Ahnenerbe" ausgehen und von denen

¹¹⁶ Kater 2001, s. 347.

¹¹⁷ Kater 2001, s. 348.

ich nicht das geringste weiss.”¹¹⁸ Sievers udsendte efterfølgende en rundskrivelse til samtlige afdelingsledere i Ahnenerbe, hvori han med henvisning til Bergers stabsbefaling atter pårøbte sig Ahnenerbes monopol på det videnskabelige arbejde inden for SS. I fremtiden måtte ingen Ahnenerbemedarbejdere fører forhandlinger eller foretage undersøgelser i de germanske lande, uden at Sievers eller Schneider var indforstået dermed.¹¹⁹ Rundskrivelsen fik næppe nogen stor betydning. Ahnenerbes arbejde i de germanske randstater var i opbrud. I begyndelsen af september 1944 blev arbejdet i Belgien indstillet, og i slutningen af samme måned begav lederen af Ahnenerbes kontor i Holland, Wilhelm Mai, sig til Berlin for at bekendtgøre kontorets nedlæggelse.¹²⁰ Hans Schwalm forlod Oslo i december 1944, og i Danmark kom Ahnenerbes arbejde aldrig rigtig igang. I midten af marts 1945 meldte Schneider klart ud, hvad der længe havde været en offentlig hemmelighed: “Es hat sich nun dabei herausgestellt, dass selbst auch nur ein Teil dieses Fragenkomplexes nicht mehr unter der Bezeichnung “Ahnenerbe” laufen kann, da das “Ahnenerbe” eben doch noch nicht das eigentliche Wissenschaftsamt des Reichsführers-SS geworden ist und auch noch nichts als solches annerkannt wird. (...) Ob es nach dem Kriege möglich sein kann, diese ganzen Arbeiten und damit wirklich die gesamte wissenschaftliche Führung innerhalb der SS in das “Ahnenerbe” als dem eigentlichen Wissenschaftsamt der SS zu überführen, liegt ausserhalb der Möglichkeiten von uns beiden und liegt unserer Meinung nach an einer eindeutigen und überragenden Amtsführung, die gegebenenfalls durch einen entsprechenden Befehl des Reichsführers dann konkretisiert werden kann.”¹²¹

Dertil kom det ikke. Mindre end to måneder senere havde Nazityskland kapitulert og SS-rigsføreren taget sit eget liv. Wolfram Sievers blev i maj 1945 taget til fange, da amerikanske soldater indtog Waischenfeld. 20. august 1947 blev han ved den militære domstol i Nürnberg dømt til døden for sit medansvar for Ahnenerbes medicinske forsøg på koncentrationslejr fanger og hængt i Landsberg-fængslet i Bayern 2. juni 1948. Lederen af Germanischer Wissenschaftseinsatz, Hans

¹¹⁸ Hans Schneider til Wolf-Dietrich Wolff 30.6.1944. NS 21/285. BA.

¹¹⁹ Wolfram Sievers til Ahnenerbes afdelingsledere 17.7.1944. NS 21/285. BA.

¹²⁰ Kater 2001, s. 189.

¹²¹ Hans Schneider til Wolfram Sievers 17.3.1945. NS 21/943. BA.

Schneider, forlod Berlin i april 1945 og søgte tilflugt i Lübeck, hvor han under navnet Hans Schwerte antog falsk identitet. Hans Schneider blev efterfølgende erklæret for død – faldet under kampene i Berlin – og Hans Schwerte giftede sig med Hans Schneiders enke og adopterede hendes børn. Schneider/Schwerte fik en fornem videnskabelig karriere i den nye Forbundsrepublik, der kronedes i årene 1970-1973, hvor han fungerede som rektor for Rheinisch-Westfälische Technische Hochschule i Aachen. Den absurde historie, der ikke er uden sidestykke i efterkrigstidens Tyskland, kom først offentligheden for øre i 1995 fire år inden Schneiders død i 1999.¹²² Et helt så fantastisk livsforløb blev ikke arkæologerne Herbert Jankuhn og Karl Kersten til del. Begge opnåede dog i efterkrigstidens Vesttyskland betydelige videnskabelige karrierer med professorater i Göttingen (Jankuhn) og Kiel (Kersten) til følge. For sin indsats med at beskytte de danske fortidsminder mod Værnemagtens ødelæggelser under besættelsen blev Kersten i forbindelse med Nationalmuseets 150 års jubilæum i 1957 som den blot anden tysker efter befrielsen – den første var Georg Ferdinand Duckwitz – tildelt Dannebrogordenen.¹²³

Karl Kersten bidrog selv til mytedannelsen omkring sin indsats i Danmark under besættelsen. I sit portræt af Kersten i anledning af dennes 70 års fødselsdag i 1979 angav den tyske arkæolog Karl W. Struwe antallet af de af fødselaren reddede danske høje og megalitgrave til mellem 5. og 6.000.¹²⁴ Et tal, Struwe må have fået fra Kersten selv. En gennemgang af Nationalmuseets arkiver viser, at antallet af fortidsminder, der blev reddet eller udgravet af Nationalmuseet på Kerstens direkte initiativ ikke skal tælles i tusinder, men snarere udgjorde en lille håndfuld.

¹²² Om Hans Schneiders forvandling og liv i Vesttyskland efter krigen, se f.eks. Bernd A. Rusinek: Von Schneider zu Schwerte. Anatomie einer Wandlung. Wilfried Loth & Bernd-A. Rusinek (udg.): *Verwandlungspolitik: NS-Eliten in der westdeutschen Nachkriegsgesellschaft*, Frankfurt 1998, s. 143-180.

¹²³ *Kongelig Dansk Hof- og Statskalender 1958*, 1958, s. 182.

¹²⁴ Karl W. Struwe: Karl Kersten 70 Jahre alt. *Offa*, 35, 1979, s. 6. Christian og Otilia Brorsons Rejselegat for yngre videnskabsmænd og -kvinder har ved gentagne donationer muliggjort mine studierejser til Bundesarchiv, Berlin-Lichterfelde. Legatet takkes hermed for den økonomiske støtte.

ZUSAMMENFASSUNG

LARS SCHREIBER PEDERSEN: "Damit die Dänen sehen, dass wir uns darum kümmern". Die Beziehungen der Stiftung Ahnenerbe nach Dänemark 1935-1945

Am 1. Juli 1935 gründeten Reichsführer-SS Heinrich Himmler, Reichsbauernführer Richard Walther Darré und der deutsch-niederländische Germanist und Pseudowissenschaftler Herman Wirth eine neue gelehrte Gesellschaft *Studiengesellschaft für Geistesurgeschichte "Deutsches Ahnenerbe"* in Berlin. Die Hauptaufgabe der neu gegründeten Gesellschaft bestand darin, Wirths "deutsch-völkische" Studien zu fördern. Wirth wurde der erste Vorsitzende der Gesellschaft, er wurde aber bald von Himmler, der die Kontrolle über die Gesellschaft übernehmen und sie der SS als Forschungseinrichtung zuordnen wollte, ins Abseits gedrängt. Den in wissenschaftlichen Kreisen missliebigen Herman Wirth ließ Himmler 1937 durch den Hochschulprofessor Walther Wüst als Präsident der Studiengesellschaft ersetzen, die bei derselben Gelegenheit in *Forschungs- und Lehrgemeinschaft "Das Ahnenerbe"* umbenannt wurde. Im Zuge der Umbenennung erhielt die Stiftung am 11. März 1937 eine neue Stiftungsurkunde, gemäß der – ganz im Geiste Himmlers – u.a. verlautbart wurde, dass als Auftrag von Ahnenerbe nunmehr die Erforschung der nordischen Variante der Indogermanen in geografischer, kultureller und historischer Hinsicht sowie die Vermittlung der Ergebnisse dieser Forschung an das deutsche Volk in lebhafter und leichtverständlicher Form galten. Bei dieser Arbeit griff Ahnenerbe auf viele Disziplinen der damaligen Wissenschaft zurück: vorgeschichtliche Archäologie, Geschichte, Volkskunde, Rassenlehre, Medizin, Rechtslehre und Sippenkunde. Ergänzend zur Gruppe der "Geisteswissenschaften" kam es bereits seit 1936 zum Aufbau einiger naturwissenschaftlicher Fachgruppen.

In der Jahren unmittelbar nach der Gründung unterhielt Ahnenerbe nur versprengt Beziehungen nach Dänemark. Herman Wirth unternahm 1935 und 1936 Expeditionen nach Skandinavien, bei denen er auch Dänemark bereiste, um das Kopenhagener Nationalmuseum zu besuchen. Das nordische bronzezeitliche Instrument, die Lure, war auch für Ahnenerbe von Interesse. Ab 1937 unternahm Ahnenerbe Abgussversuche, um genaue Kopien der nordischen Luren anzufertigen. Die Versuche waren nicht von Erfolg gekrönt und wurden beim Kriegsausbruch im Herbst 1939 endgültig aufgegeben. Angeregt durch die dänische nationalsozialistische Partei DNSAP wurde das Interesse von Ahnenerbe für die Luren 1940 erneut geweckt. Die abschließende Arbeit mit der Herstellung genauer Lurenkopien wurde kriegsbedingt auf die Zeit nach dem erwarteten deutschen Endsieg aufgeschoben.

Mit der durch die dänische Regierung befohlenen Niederlegung der Waffen bei der Besetzung Dänemarks durch deutsche Truppen am 9. April 1940 war die Weiterführung der Anerkennung Dänemarks als souveräner Staat durch Deutschland verbunden. Für die Beziehungen zur dänischen Regierung waren deutscherseits das Berliner Auswärtige Amt und die deutsche Gesandtschaft zu Kopenhagen zuständig. Dänemark fiel als einziges der besetzten Länder in den Zuständigkeitsbereich des Auswärtigen Amtes, weshalb es seit Beginn der Besetzung als fester Bestandteil der Politik des Auswärtigen Amtes galt, die Einflussnahme durch andere politische Organe im Rahmen der nationalsozialistischen Polykratie in Dänemark zu verhindern. Gegen die versprengten Versuche seitens von Ahnenerbe zur Beeinflussung

der deutschen Kultur- und Wissenschaftspolitik in Dänemark und den anderen, durch deutsche Truppen besetzten "germanischen" Randstaaten, Norwegen, den Niederlanden und Belgien, während der ersten Kriegsjahre gingen noch mächtigere Gegner erfolgreich vor. Erst mit der Ernennung des SS-Gruppenführers Werner Best zum deutschen Reichsbevollmächtigten für Dänemark im November 1942 bekamen die SS und Ahnenerbe Einflussmöglichkeiten in Dänemark. Die geringe Akzeptanz der deutschen Kulturpropaganda bei der dänischen Bevölkerung sowie die allmählich zunehmende Zerrüttung der politischen Beziehungen – insbesondere nach dem am 29. August 1943 erfolgten Rücktritt der dänischen Regierung – hatten jedoch zur Folge, dass Ahnenerbe niemals in Dänemark Fuß fassen konnte. Die einzigen nennenswerten Erfolge von Ahnenerbe beziehen sich auf einen bescheidenen, aber vom Propagandawert her rundum gelungenen Beitrag zu einer im April 1941 in Kopenhagen stattgefundenen deutschen Ausstellung sowie den Einsatz des Kieler Archäologen Karl Kersten zwecks Verhinderung der Zerstörung dänischer ("germanischer") Altertumsdenkmäler durch die deutsche Wehrmacht.

